

کاريگهريبيا رولين و اتايى ل سهر و اتابوون و ريزمانيبوونا رستهيا زمانى كوردى (گوفرا به هدینى) وهكو نموونه

نسرين عبدالله محمد طاهر و شيرزاد صبرى على
پشكا زمانى كوردى، كوليزا پهرومدا بنيات، زانکویا دهوك، هەرمىما كوردىستانى-عيراق

((مېزۇويا وەرگرتنا ۋەكلىنى: 15 شواتى، 2023، مېزۇويا رەزامەندىيا بەلاقىرىنى: 15 گولانى، 2023))

پوخته

بابەتى رولين و اتايى ژ بابەتىن گرنگىن زمانىيە، ئەق ۋەكلىنىن گەلەنەكە بۆ دياركىدا كاريگهريبيا رولين و اتايى ل سهر پەيداكرنا رستهين گونجاي، ژ لايى واتايىقە و دياركىدا نەدروستىن د بكارهينانا رولين و اتايى ل سهر پەيداكرنا رستهين نەگونجاي، هەرومسا كاريگهريبيا رولين و اتايى ل سهر پەيداكرنا رستهين نەرپۈزمانى، هەرومسا دياركىدا نەدروست بكارهينانا رولين و اتايى ل سهر پەيداكرنا رستهين نەرپۈزمانى، د ئەق فەكولىتىدا ھەول ھاتە دان، كو ھەردوو لايەتىن واتابوون و ريزمانيبوونى جودا بەئىنه دياركىن و ل سهر رستهين زمانى كوردى، گوفرا بەھدینى بەئىنه پەيرەوکن، هەرمىما ھەردوو پىكەت ژى ھاتىنه دياركىن. و كا چەوا دروست بكارهينانا رولين و اتايى رستهين گونجاي و ريزمانى بەرھەمدەھىنت.

ۋەكلىن ل دويىش رېبازا و مسفي شىكارى ھاتىيە ئەنجامدان و مۇدىلا (قان قالىن) بۆ رولين و اتايى ياسالا (2001) ھاتىيە بكارهينان، هەرمىما نموونە ژ تاخىتنى ئاساپىا خەلکى سەنتەرى دەشكى ھاتىنه وەرگرت، گرنگىتىن پرسىارىن ۋەكلىنىن ئەقىنە: چەوا رولين و اتايى كارتىكىنى ل سهر دروستبۇونا رستهين گونجاي و ريزمانى دەكەن؟ ئەرى نەدروست بكارههينانا رولين ل دوماهىيىن ژى گرنگىتىن ئەنجامىن ۋەكلىنىن ھاتىنه دياركىن، گرنگىتىن دەشكى ئەمچىك دەكەن؟ ئەگەر چەوا رولين و اتايى ئارگىيەتلىكىن كارى ل گەل ئەوان رۇلان بىگۈنچ بىن پەيداپىت وەرگرىت دى واتابوون و ريزمانيبوون پەيداپىن، بەلنى ئەگەر ل گەل نەگۈنچ دى واتانەبۇون و ريزمانىنەبۇون پەيداپىت.

پەيپەت سەرەتكى: رولين و اتايى، واتابوون، واتانەبۇون، ريزمانىنەبۇون، قان قالىن.

د رستهيدىدا، ھاريكاره بۆ ژ ئىكجوداكرنا رستهين
دروست و نەدروست ژ لايى ريزمانى و و اتايىقە.
4-4 دابىشا ۋەكلىنى:

دابىشا ۋەكلىنى د ئەملى خالىدايە كو دەستتىشانكىدا وەرگرىت، بىريارى ل سهر دروستىيا رستهيدىكىدا وەرگرىت، چونكى ب گۆھۈرىنا ئەوان رۇلان رەنگە واتايى رستهىنى تىكىچىت، هەرمىما بىريارى ل سهر ريزمانيبوونا رستهىنى ژى دەدت، چونكى لادانان رۆلمەكى واتايى يان گۆھۈرىنا جەن ئەملى دېتىه ئەگەر بەيدابۇونا رستهيدىكىدا نەرپۈزمانى.

4-5 رېبازا ۋەكلىنى:
ئەق ۋەكلىنى ل دويىش رېبازا و مسفي شىكارى ھاتىيە ئەنجامدان و مۇدىلا (قان قالىن) بۆ رولين و اتايى ياسالا (2001) ھاتىيە بكارهينان.
4-6 پرسىارىن ۋەكلىنى:

1-پىشەكى

1-1 ناخونىشانى ۋەكلىنى:

ئەق ۋەكلىنى ب ناخونىشانى (كاريگهريبيا رولين و اتايى ل سهر واتابوون و ريزمانيبوونا رستهيا زمانى كوردى)، تىدا ھەول ھاتىيە دان گرنگىيا رولين و اتايى بەئىنه دياركىن د گونجانا واتايى رستهىيىدا زمانى كوردىدا، هەرمىما سەرەتكىن دەشكى ئەمان د روستىكىدا ناخونىشانى دەشكى دەشكى سەنتەرى دەشكى ھاتىنه وەرگرت، گوفرا بەھدینى (گوفرا بەھدینى) ھاتىيە پراكتىكىن.

1-2 كەرەستى ۋەكلىنى:

داتا و كەرەستىن ھاتىيە بكارهينان و شرۇقەكىن د ۋەكلىنىنىدا، ژ تاخىتنى ئاساپىا خەلکى سەنتەرى دەشكى ھاتىيە وەرگرت.

1-3 گەنگى و مفایى ۋەكلىنى:

زانينا چوانىيىدا دروست بكارهينانا رولين و اتايى

(پیامنیر) ل قیرى (وهرگرە) كو پېزازىنىڭ
گوھلىبوو يە، (دەنگوباس) (بابەتە) ل قیرى چ كار
ب سەرى نەھاتىنە، بەلكو دەتىتە ۋەگو ھازتن.
(عبدولرەحمان تەعەمە) وەكى (رۇزلىن تەھورى)
دىاردەكت كو بىكىر ل گەل پېكھاتىيەن دىيىن
رەستەتىي ژ لايى واتايىقە ب گەلمەك رېيكان دەتىنە
گىرەدان و نەف پەمپۈندىيە ب واتا كارىقە گەرەتىدە
عبدالرحمن طعمە، 2020، ل 69). وەكى:
(3) دايىكى زارۆكى خۆ ھنارتە باخچەي.

كارى رەستەتىي ل قیرى (ھنارتە) كو ئەمۇ
چەندى دخوازىت كو د رەستەتىدا سى رۇزلىن
تەھورى (واتايى) وەربىگەرت، ئىك ئەمۇ كەمسە يى
ب كارى هنارتى رابۇوى كو دەتىتە (كارا) و ئەمۇ
كەمس يان تىشتى دەتىنە هنارتىن كو دەتىتە (كارتىكى)
ئەمۇزى (زارۆكە) و (ئارمانچ) كو ئەمۇ جەھە كو بۇ
دەتىتە هنارتىن ئەمۇزى (باخچە) يە.
(فرۆمكىن و ھەمقائىن ئەمۇ) وەكى رۇزلىن بابەتى
ئارگىيومىتىن وەكى (بىكىر و بەركار) ئى ژ لايى
واتايىقە ب كارىقە دەتىنە گىرەدان كو ئەمۇ پەمپۈندى
گىرەدائى واتايىا كارىبىه Fromkin,V and

Rodman,R and Hyams,2011:165)
(جىفري بول) وەكى (سېتا رۇل) پېناسەتكەت
كو مېبەست ژى ئەمۇ رۇلنى واتايى، ئەمۇ كو
بابەتكى د ناڭ روویدانىدا وەربىگەرت وەكى كارا،
يان وەرگر، يان ئامىر يان سوودمىند...هەند
(جىفري بول، 2009، 181).

ھەرمەسا (دىيىد كريستال) رۇزلىن واتايى ب
ئۇقۇي رەنگى پېناسەتكەت: زاراھەكە د سېنتاكس و
سيماناتىكىدا بكاردەتىت بۇ ئامازەكىن ب پەمپۈندىيەن
د وەسفىكىندا حالەتكىدا ل گەل گەرەتىدەت
(Crystal,D,2008:428).

(فان ۋالىن) ل سالا (2001) د پەرنووكا خودا
(An introduction to syntax) دەھ رۇزلىن
واتايى (1) بۇ ئارگىيومىتىن كارى دەتە دىاركىن.
ئەمۇزى ئەققىن ل خوارىنە:

1. كارا
2. كارتىكىرى
3. بابەت
4. وەرگر
5. ئارمانچ
6. جەھ
7. ژىنەر

ئەف قەۋلىنە ھەولەددەت بەرسقۇ ئەقان پەرسىياران
بەدت:

أ- ئەرە دەمى ئارگىيومىتىن كارى ئەوان رۇزلىن
واتايى وەردرەگەن يى كار دخوازىت دەتىتە ئەگەرى
پەيداكرنا رەستەتىن گونجاي و رېزمانى؟

ب- ئەرە دەمى ئارگىيومىتىن كارى ئەوان رۇزلىن
واتايى وەرنەرگەن يى كار دخوازىت دەتىتە
ئەگەرى پەيداكرنا رەستەتىن نەگونجاي و
نەرېزمانى؟

2-كارىگەرەپەيىا رۇزلىن واتايى ل سەر واتابۇونا
رەستەتىي

1-2-1-چەمكى رۇزلىن واتايى
گەلمەك زاراھ بۇ رۇزلىن واتايى ژ لايى
زمانقاناقە هاتىنە بكارھىنان. د زمانى كوردىدا
زاراھىن (رۇزلىن واتايى، رۇزلىن تەھورى، سېتا
رۇل) هاتىنە بكارھىنان. د زمانى ئىنگلىزىدا
(thematic roles,participant roles,case,functional roles)
بكارھىنان.(Cruse,A.2006:68)

relations, cases)
بكارھىنان زاراھى (thematic roles) ژ بەر
ئەمۇ يەكتىيە، چونكى رۇلنى واتايىي (theme)
رۇلەكى ناڭەندى (سەرەكى) د ناڭ رۇزلىن واتايىدا
ھەمە و گەلمەك جاران (θ-role) بكاردەت،
چونكى ھېمایى گەركى (θ) يى بە دەكەتىتە بەرامبەرى
دەنگى/th/. د زمانى ئىنگلىزىدا كو دەنگى
دەستېتىكىيە Zimmermann,T.E and
Sternefeld,W,2013:79)

(سېتا) و ھەندەكجاران (سېياتا).
مېبەست ژ رۇزلىن واتايى ئەمۇ رېكىن كو دېنە
ئەگەرى گەرەدان ناڭى ب كارىقە (Cruse,
A,2006:68) ھەزرا ئەمۇ ئەمۇ كو ھەر
پېكھاتىمەكە پېشدارىي د رويدانەكىدا دەكت، پېدىقىيە
رۇلەكى دەستېشانكىرى د ئەمۇ روویدانىدا
وەربىگەرت. (Trask,R.L,1999:178) بۇ نموونە:
(1) كريكارى دېوار ب قەزمەمى شەكand.

پەيقا (كريكار) ل قیرى كارا يە كو ئەمۇ كەمسە يى
ب كارى رابۇوى، (دېوار) كارتىكىيە كو ئەمۇ
تىشتە كار ب سەرى هاتىيە، (قەزمە) ئەمۇ ئامىرە
كىرىكارى دېوار ب قەزمەمى شەكand.
(2) پیامنیرى دەنگوباسەك گوھلىبوو.

1. پيڏقيهه ئهو و اتايها دقيٽ دهربيريني ژئي بكمت، واتايها گلهك بهرياس نهبيٽ، بو نموونه: (شفه تاريٽه و رؤز روناهيه) يان (ئاگر گهرمه و بفر ساره) کو ئفان جوره ئاخشتنان هيج مفايمهك نينه (فضل صالح السامرائي، 2000، 7)، دهمي ئعف جوره ئاخشتنه دهينه گوتون كمسي بهرامبهر هستدكمت کو ئهو ئاخشتهكا زيهه و بيهاهه و دى هزركمت کو ئاخشنهك سرهكى سروشتى نينه، چيٽيٽ د هندهك بارودخاندا ئهف جورى زانيارييان بهينه گوتون. بو نموونه: دهمي كمسهك توشى ناخشيهكى يان كارهساتهكى دببت، بېيٽيٽ (خودى يى مزنه)، راسته همى كمس ئهقى زانيارييٽ دزان، بلى بارودوخ ئهقى رستهه پسنهندكمت.

2. پيڏقيهه ئاخشتن يا ههفتز نهبيٽ (فضل صالح السامرائي، 2000، 9)، ئانکو د ناف ئاخشتيدا بېزانيهك دزى بېزانيهك دى نهبيٽ. بو نموونه:

(4) بابى ئازادي بى زاروکه؟

(5) برايى من و زنبرا من كچا خو يا بى سەمييان ئينا مالا مه؟

هر ئىك ژ رستهه سەرى دوو بېزانييٽ دزى ئىك تىدانه، لمورا دىنه رستهه نېپسەند.

3. چ واتايىن (نەراست) محل تىدا نەن (فضل صالح السامرائي، 2000، 9)، بو نموونه:

(6) ئەگەر ئەز نەھيمه كۆلۈزى دى هەر وانھيا خو وەرگرم؟

ئەق رسته نەراستىيەك تىدا هەي، چونكى ئەگەر قوتايى نەچىتە جەي وانھگونتى نەشىت د وانھيدا ئاماده بىيٽ.

4. پيڏقيهه ئهو بېزانينا د پارچەيا دووئي يا ئاخشتيدا، هەر هەمان بېزانينا پارچا ئىكى يا ئاخشنى نهبيٽ (فضل صالح السامرائي، 2000، 10، 1). بو نموونه:

(7) ھەۋالى من دوستى منه.

(8) خويشقا من كچا دايکوبابىن منه.

(9) خانىي تە مالاتىمە.

ھەرسى رستهه ناقبىي ناقبىي ژ لايى ريزمانىيە د دروستن، بلى ژ لايى واتايىيە دېسەند نىن، چونكى هەر ئىك ژ ئەوان دوو بېزانييٽ وەكى ئىك هەر جار ب شىوهكى دووبارەكربىي، ئانکو پارچا ئىكى يارستىيە هەر هەمان واتا پارچا دووئي.

5. ھەرسا دياردكمت کو پيڏقيهه ئاخشتن ژ لايى زمانى و دهربيرىنى و واتايىيە دروستيٽ (فضل صالح السامرائي، 2000، 11). بو نموونه:

8. رېرەو

9. سوودەند

10. ناقمرۆك-24 (Van vallin,R.D.JR,2001:24)

27)

2-2-2 مېبەست ژ واتابۇنى:

مېبەست ژ ئەوه کو پەيٽ ژ لايى رېكەشقىنچە يان ژى ژ لايى واتايىيە يان ھەماھەنگىيە ل گەل پەيقىن دموروبەرین خو بگونجىت، ئانکو پيڏقيهه گونجاٽن و رېكوبېتىكىيەك د ناقبىرا ئەواندا ھەبىٽ (نظيرة صحراءى، 2011-2012، 49). ئانکو ھەر پەيٽ ھەنە د ناق سەنورى رىستەيىدا ل گەل پەيقىن پاش و پېشىن خو بگونجىت و دهمى گوھدار گوھاٽىبىٽ، ھەست ب هىچ شاشىيەكى نەكت.

زانايى زمانى عەرەبى (سىيەمەيە) ئاخشتنى ژ لايى راستى و دروستىيە دياردكمت کو هندهك ئاخشتن ھەنە کو دروست و جوان و هندهك نەراستن و هندهك دروست و درهون و هندهك دروست و نەجوان و هندهك نەراست و درهون و نموونان ب ئەقى رەنگى بۇ دەھىنەت:

ا. دروست و جوان. وەكى: دوھى ھاتمە نك تە و سوباهى دى ھېمە نك تە.

ب. نەراست. وەكى: سوباهى ھاتمە نك تە و دى دوھى ھېمە نك تە.

ج. دروست و درهون. وەكى: من چىا ھلگرت، من ئاق دەريايى فەخوار.

د. دروست و نەجوان. وەكى: من دىت ئەمۇ.

ه. نەراست و درهون، وەكى: دى ئاڭا دەريايى دوھىي قەخوم. (ئەبى بشرەممە و بن عوسماٽ بن قەنبر، 1988، 25-26).

مېبەست ژ (دروست و جوان) ئەوه کو رسته ژ لايى واتايى و بېزمانىيە دروستىيەت و مېبەست ژ (نەراست) ئەوه ئەگەر پەيقىن ناق رستەيى ل گەل ئىك نەگونج، مېبەست ژ (دروست و درهون) ئەوه کو د رستەيىدا زانيارييەكى نەراست ھەبىٽ و مېبەست ژ (دروست و نەجوان) ئەوه لايەنىيە مېبەست ژ (نەراست و درهون) ئەوه پەيقىن رستەيى ل گەل ئىك (نەراست و درهون) ئەوه پەيقىن رستەيى ل گەل ئاكىنچىن ھەرسا نەراستىيەك د زانيارييەن ناق رستەيىدا ھەمە.

(فضل السامرائي) ئەفان خالىن ل سەرى دياركىي، پتر ڕووهندكمت، کو دياردكمت هندهك خال ھەنە، پيڏقيهه د ئاخشتنىدا ھەبن داكو ئەھە ئاخشتن يا پەسەندىبىت:

ئەف رسته ژ لایی ریزمانیقە دروسته هەروھسا
ژ لایی واتایی ژیقە بەلئى ل دویف واتا جفاکى
رسته یا پەسەندنینە کو پىدەقىيە بىزىن (چوو بەر
دلوۋانىيىخ خودى، ئەمەرى خودى كر...).

3. شىيانىن وەرگىرانى کو ل دویف ئەقى پېقەرى
دروستىيا رستەمىي ژ لایی واتايىقە دياردبىت، نەكۆ
ژ لایی ریزمانیقە (جون لاينز، 1987، 11، 5)،
دەمى رستەمىك ژ زمانەكى بۇ زمانەكى دى دەھىتە
وەرگىران دروستىيا واتايىا دەقى رەسمى د
وەرگىرانىدا دياردبىت، چونكى ئەگەر نە
دروستىيەك تىدا ھەبىت كارى وەرگىرانا ئەمۇ
گرگان دىيت.

4. پېقەرى فەلسەفى بۇ راستەمكىنا واتايى ئەھۋى
تىۋرا ليكولىنى کو دياردەكت رستەمىي واتايىكە
دروست ل دەف كەسەكى دەستتىشانكى ھەمە كە
ب تىئى ئەمۇ كەسى دەقىت رستەمىي بگەھىنەت، داشت
ماھبىستا رستەمىي ب دروستاھى بىزانىت (جون
لاينز، 1987، 11، 5-116).

-3- واتانەبۇون
ماھبىست ژ واتانەبۇونى ئەوه دەمى ئاخقىتن ل
دویف ریزمانى دروست ھاتىتىه دارژتن، بەلئى واتا
نەبىت (جون لاينز، 1987، 113)، ئانکو ئاخقىتنى
چ واتا نەبن، ئانکو ژ لایی واتايىقە دروستنەبىت.
وەك:

(15) بەران ئاخقىت؟

(16) كوتىخ خوارن لىينا?

ھەردوو رستەبىن نافېرى ژ لایی ریزمانیقە
ددروستن کو ياسايىن رېزبۇونا رستەمىي تىدا ھاتىتى
پېرىھەرن ရستەميا (15) (بکەر+كار) و رستەميا
(16) (بکەر+بەركار+كار)، بەلئى ئەگەر ژ لایی
واتايىقە تەماشە بکەھىنى، دەھىتە دىتن دروست نىن،
چونكى ئەمۇ سىيمايىن واتايىن(2) پەيدىكەيت ل سەر
ئەرگۈمۈنتىن خۆ دەپىنەت نىن، ب ئەقى چەنگى:

- (10) سالارى قەخوار ئاق.
(11) قوتابى ئەنچامدان تاقىكىن.
(12) دىوار مر؟
(13) نان قەخوار؟

ئەمۇ رستەبىن دىياركى ژ لایی دەربرىن و
زمانىقە دېسەند نىن، رېزبۇونا كەرسەتىن
رستەبىن (10)، (11) دروست نىن، هەروھسا واتايى
پەقەن رستەبىن (12)، (13) ل گەل ئىك ناگونجىن،
لەورا ب رستەبىن نەپەسەند دەھىنە ھەز مارتىن.

ھەندهكجاران دېبىت رسته ژ لایی ریزمانىي
ئەھۋىقە دروستىت، بەلئى ئەمۇ بارودۇخى تىدا دەھىتە
گۆتن يى پەسەند نەبىت. بۇ نموونە:

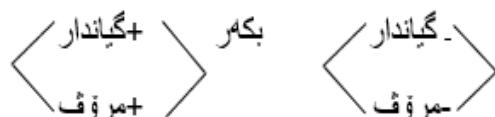
دەمى پېشىكىشىكىندا پەقەن د كۆمبوبونەكىدا
ئەگەر پېشىكىشىكار بىزىت (مال چەوان؟ باشنى؟
سلاقا ل مال بکە..)، راستە ئەقى دەربرىنە ژ لایی
ریزمانى و واتايىقە دروستن، بەلئى د ئەمۇ
بارودۇخى تىدا دەھىنە گۆتن، گونجاي نىن، ئەقى
دەربرىنە د ھەندهك بارودۇخىن دیدا دى دەنچى
بن، بۇ نموونە ئاخقىتكەر و گۆھدار دوو ھەقال بن،
ئانکو نابىت بىزىن رستەمىك ھەمە دەمان ژ لایي
واتايىقە دروسته يان ھەمە دەمان ژ لایي واتايىي
شاشە Fromkin,V. and ect,2011: 141:،
بەلکو بارودۇخ ئەقى چەندى دىياردەكت.

(جون لاينز) ھەندهك پېقەران ژ بۇ دروستىيا
رستەمىي ژ لایي واتايىقە ددانىت. ب ئەقى رەنگى:

1. زانىارىبىن مەرۋىتى (جون لاينز، 1987، 11، 4)
کو دەمى مەرۋىتى گوھ ل رستەمىكى دېبىت، ئىكسەر
تىدگەھەيت ئەمۇ رستە پەسەنده يان نە.

2. بەرچاۋەرگەرتىا واتا جفاکى ھەندهكجاران واتا
وەسفى دروستە، بەلئى واتا جفاکى دروست نىن
(جون لاينز، 1987، 11، 5)، وەك دەمى گوھ ل
پەيقا (مر) دىبن، ھەست دەكەن ئاخقىتن يا دروست
نىن. بۇ نموونە:
(14) بابى تە مر.

(17) بەران

هر پهیقەك د ئەقى رىستەيىدا واتا خۆ يا دروست هەمە، بەلنى پەيىش دېئىكە گۈرۈدەي نىن، لەورا رىستە يا بىۋاتايە.

4-2-گۈنچان (واتابۇون) و نەگۈنچانا واتايى (واتانھبۇون)
مەبىسەت ژ گۈنچانا واتايى ئەمە پەيىقەن د ناق
رىستەيىدا ل كەل ئىك بگۈنچن و بشىن ل كەل ئىك
بەيىن، وەكو:

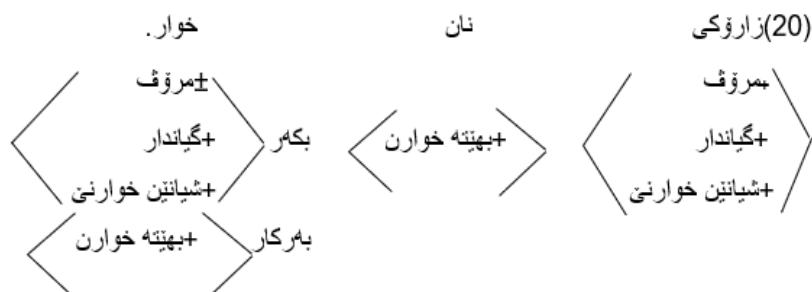
چونكى سىمايىن واتايىن كارى ل گەل بىن
بکەرى رېكناكەقەن، لەورا ب رىستەيىدا نەواتايى
دەھىتە هەزماრتن.

گەلەك شىۋىھېن واتانھبۇونى ھەنە. وەكو:
چىدىبىت واتا فەرھەنگى ھەبىت و يا رېزمانى
نەبىت يان و چىدىبىت واتا رېزمانى ھەبىت و يا
فەرھەنگى نەبىت (احمد مختار عمر، 1998، 14).
وەكو:

(18) نەپەھەر كەشت?

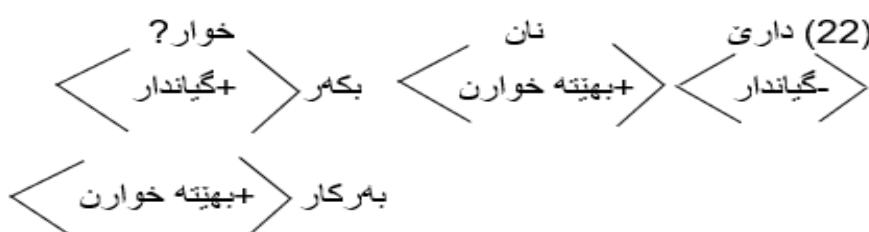
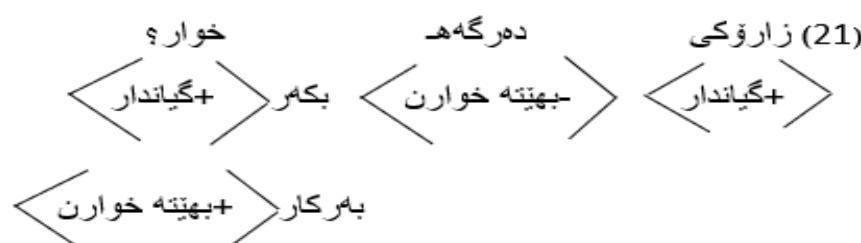
پەيىقەن ئەقى رىستەيى د بىنواتانە و د زمانىدا ھەر
نىن، بەلنى ژ لايى رېزمانىقە وەكو رىستەيەك ھاتىنە
رېزىكىن، ئەق چەندە د زمانىدا نىن، ھەر وەسا
چىدىبىت پەيىقەن رىستەيى ھەر ئىكى واتا خۆ ھەبىت،
بەلنى رىستە يا بىواتابىت، چونكى ئەمە پەيىش
دېئىكەمگۈرۈدەي نىن (احمد مختار عمر، 1998، 14).
وەكو:

(19) دەنگى سۆر كراسەك خواند?

دەپىنەت دروستن، ھەر دەھىن سىمايىن واتايىن كار
ل سەر پىشكەدارىن رىستەيى نەگۈنچن دى نەگۈنچانا
واتايى بىت وەكو:

رىستەيى ناقىرى ژ لايى سىمايىن واتايىن كارى ل
گەل پەيىقەن رىستەيى ل گەل ئىك گۈنچايدى، ئەمە
سىمايىن كار ل سەر بکەرى و بەركارى

هرچنده ئەف ىسته ژ لايى رىزمانىقە دروست هاتىيە رىكخستن، بەلى ژ لايى واتايىقە پەيقىن ئەمۇ ل گەل ئىك ناگونجن، هەرومسا ىستىيا:

(24) كور و كچىن ب كراس و كورتەك هاتن.
ئەف ىسته ژ لايى رىزمانىقە دروست هاتىيە رىزكىرن بەلى ژ لايى واتايىقە تەم و مژبىيەكە واتايى دىرىستىيەدا هېيە، دياركەرى (ب كراس و كورتەك) دشىت بۆ پەيغا) كچ (ب تىز بزقىرىت) ل ئەمۇ دەمى واتا دروسته (بەلى ئەگەر بىيىت دياركەر بۆ) كور و كچ (پىكىڭە دى بىيىت رىستىيەكە نەدروست ژ لايى واتايىقە و دى بىيىت رىستىيەكە نەگونجاي بەقەزى ئەمۇ چەندى دىگەھىنىت ياسابىن رىزمانى ھەندەك جاران دشىن كاريگەرىن ل گونجانا واتايى بكمەن و رىستىيە بىكەنە گونجاي يان نەگونجاي.

-5-2-رۇلۇن واتايى و گونجان و نەگونجانا ىستىيە:
گونجان و نەگونجانا ىستى ژ لايى واتايىقە پەيوەندىيەكە مەزن ل گەل رۇلۇن واتايى هېيە، چونكى ھەتكەر ىسته ژ لايى واتايىقە گونجاي بىت، دەۋىت كارى ئەوان رۇلان ژ لايى واتايىقە پەسەندىتىت، چونكى داواكارىيە گونجاوهەنە كىدار دەكەويتە ژىر مەرجى گونجان، واتا داواكارىيەكان هەرەمەكى و بى بىنەما نىن) ((سەباخ رەشيد قادر، 2009، 106). ئەگەر كار ل گەل رۇلان گونجا، دى بىتە ئەگەرى دروستبۇون و بەرھەمبىنانا ىستىيەن گونجاي و ئەگەر ل گەل نەگونجا، دى بىتە ئەگەرى دروستكەن و بەرھەمبىنانا ىستىيەن نەگونجاي، چونكى گونجانا ىستىيە ژ لايىكى پەيوەندى ل گەل سىمايى واتايىن پەيدىكەيتى هېيە و ژ لايىكى دېقە ئەمو رۇلۇ واتايىي ئەركىيەتىن كارى وەردەگەن. بۆ نەمۇنە رۇلۇ واتايىي تاقىكەر (پىدەقىيە كەمسەك بىت كە شىيانىن (Radford,A,1998: 164) وەكى:

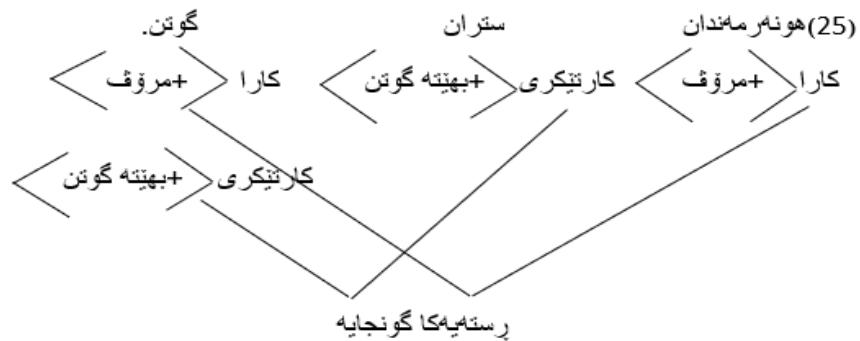
ديارە كە نەگونجان د واتايىن رىستىيەن نافېرىدا هەيە، چونكى سىمايىن واتايىن كار ل سەر پەيقىن خۆ دىسەپىنەت ل گەل ئىك ناگونجن، پەيقىن (درىگەمە، نان (د ئەوان ىستاندا ناگونجن، چونكى كارى (خوار (سىمايى+>) گىاندار) (ل سەر بەمە دىسەپىنەت و سىمايى+>) بەيىتە خوارن (ل سەر بەركارى دىسەپىنەت، بەلى بەركارى ىستىيە ئىكى سىمايى->) بەيىتە خوارن) (و بەكەرى ىستىيە دۇرى سىمايى->) گىاندار) (وەرگەرتىيە لمۇرا گونجان د واتايىن ىستاندا نىنە.

ھەندەك زمانقلان گونجانى د ىستەيىدا پىناسەدەن كەن كە كۆمبۇونا رىزمانىبۇون و واتابۇونى پىكىڭە د ناڭ ىستەيىدانە، نەكۆ ئىك بى يادى (AI-7) (Salman,S.M,2017: 7) لايى رىزمانىقە ل دويىش ياسا و دەستوورىن زمانى ھاتىيە رىكخستن، هەرمەسا واتايىمەكا پەسەند ھەبىت، داكى بىيىتە ىستىيە گونجايىت.

ياسابىن رىزمانى رەگەزەكى گرنگە د دەستتىشانكرنا گونجانا ىستەيىدا (Lau,J.H. and etc,2016:3) چونكى رىزمان بىناتى ئاڭلەندا ىستىيە رىيكتىيەت و شەكەندا ياسابىن رىزمانى گونجانا ىستىيە تىكىددەت.

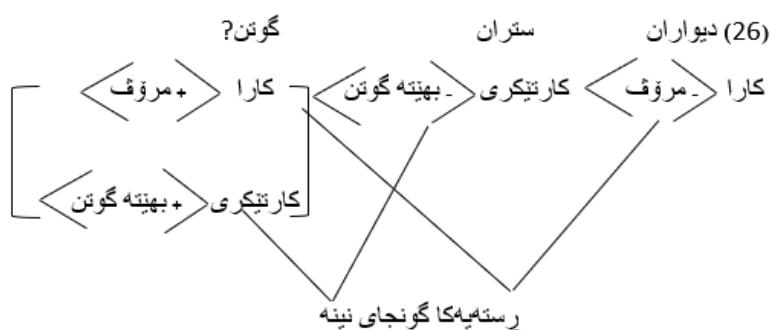
د ھەر زمانەكىدا رىزمانىبۇونا ىستىيە ئەمۇ چەندى ناگەھىنىت كە ىسته يادى پەسەندە، بەلكە مەبەست ژى ئەمە رىستىيە پىيگىرى ب ياسا و دەستوورىن پىكەندا ىستىيە كەرىيە (AI-5) (Salman,S.M,2017: 5) كەرسەن ل دويىش ياسايدەكى ىستىيە كە گونجاي بەرھەم ناھىنىت، چونكى چىدىت واتا ئەمۇ پەسەند ھەبىت، وەكى:

(23) ھەزىز كەمسەك بىن بى رەنگ باش دەن؟
(جون لوينز، 2009، 120)

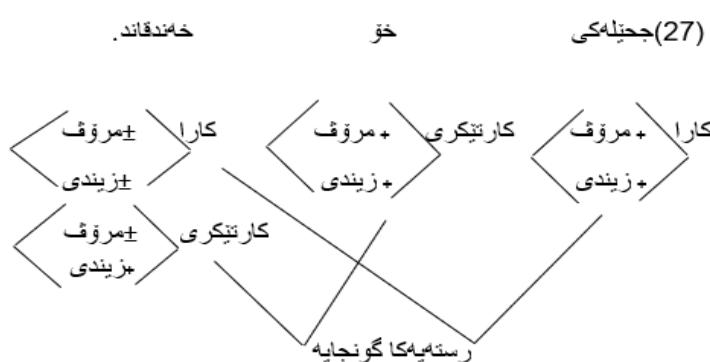
دهمی ئەق سیمايە يان ئىك ژ ئەوان سیمايان نەبۇو، دى بىتە ئەگەرى دروستبۇونا رستمەكاكىنچاى ژ لايى واتايىقە وەك:

کارى) گوت (دوو ړولىن واتايى وەردگىرىت،
 (کارا (کو دېيت سیمايى +) مرؤف(بىت و
 (کارتىكىرى (سیمايى+) بهيته گوت(بىت و هەر

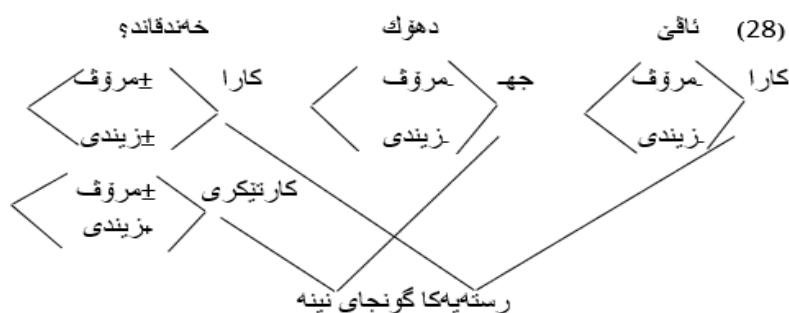
کو پىددىقىيە ئەم سیما هەبن داكو رستە ياخونجايىت،
 هەر وەسا وەكى هاتىيە دىاركىرن هەر پىدىيەتەك
 هەندەك ړولىن واتايىن تايىمت وەردگىرىت، ئەگەر
 هەندەك ړولىن واتايىن دى وەرگرت دى نەگونجان د
 رستمەيدا پەيدابىت، وەك:

دشىين گونجان و نەگونجانا رستمەيى ل دويف
 ړولىن واتايىن ل سالا) فان ۋالىن 2001-زى
 دەستتىشانكىرى ب ئەقى ړەنگى دىاربىكىن:
 1-کارا (agent):
 پىدىيەتى ئەقان رستمەيىن ل خوارى هەندەك
 سیمايىن واتايى ل سەر ئارگىيەمەنلىن خۆ د سەپىنىت

رسته‌بیدا دروست هاتینه بکارهینان لهورا گونجان د
رسته‌ياندا همیه، بملئی ئەگەر تەماشەی ئەقى رسته‌بىي
بىكىن:

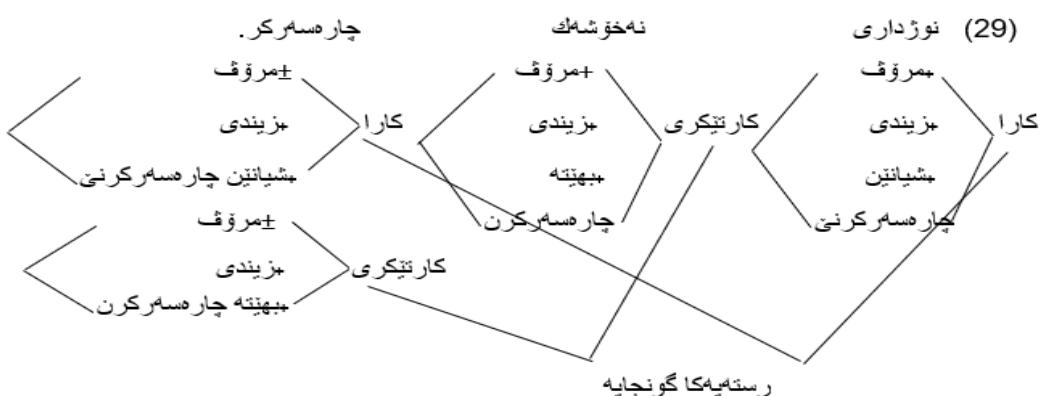
ئەو سيمايىن واتايىن پريديكەيتىن رسته‌يان ل
سەر ئارگىومىنتىن رسته‌بىي و سيمايىن واتايىن د
ئارگىومىنتىن رسته‌بیدا هەين ل گەل ئىك دگونج،
ھەروهسا ئەو رولىن واتايىن پريديكەيت وەردىگەن د

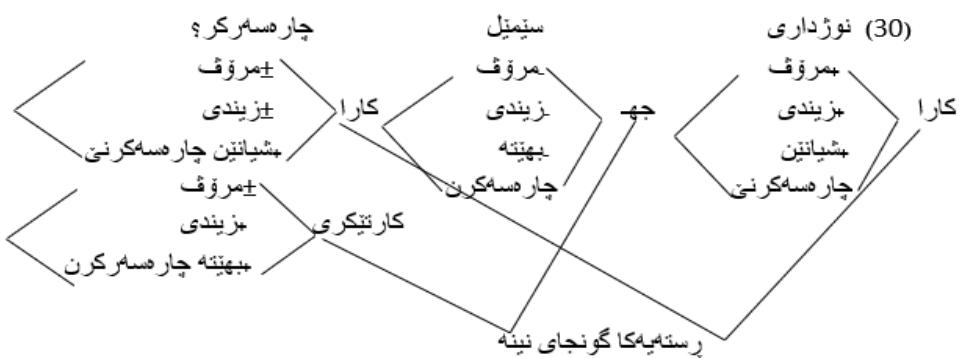
- 2-كارتىكىرى:

پريديكەيتى ئەقان رسته‌يىن ل خوارى ژى
ھندەك سيمايىن واتايى ل سەر ئارگىومىنتىن خۆ¹
دسمېپىنىت و ھندەك رولىن واتايىن تايىمت
وەردىگەن، ئەگەر ئەق سيمايىه د گونجاي بن و
ئۇوان ئەرگىومىنتان ئەو رۆل وەرگەرن دى
گونجان د رسته‌ياندا پەيدايت. وەكۇ:

د ئەقى رسته‌بیدا ديازە كو ئەو سيمايىن واتايىن
پريديكەيتى رسته‌بىي ل سەر كارتىكىرى دسمېپىنىت ل
گەل كارتىكىرى ناگونج، ھەروهسا پىندقىيە ئەق
پريديكەيتە رولىن (كارا، كارتىكىرى) وەرگەرت،
بملئی ل جەھ (كارتىكىرى) رولى (جەھ) هاتىبە، ز
بەر ھندى ئەق رسته‌بىي ژ لايى واتايىقە گونجاي
نىنه.

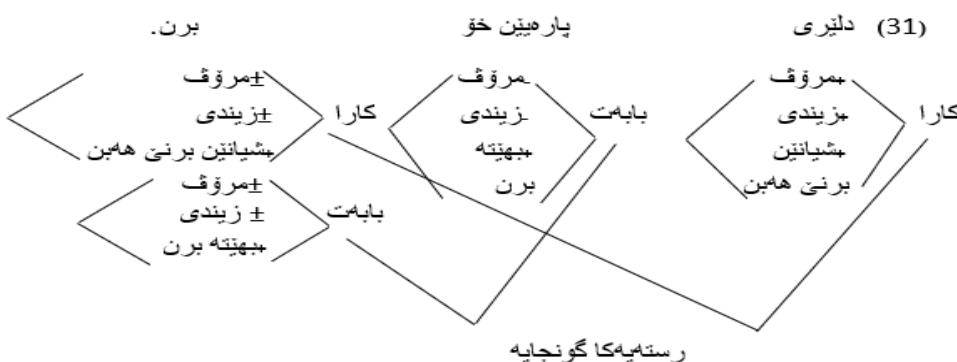

بملئی ئەگەر سيمايىن واتايىن پريديكەيتى ل گەل
ئارگىومىنتان نەگونج، يان ئەو رولىن واتايىن
پريديكەيت وەرگەرت، د رسته‌بیدا نەبۇون، دى
بىتە رسته‌يەكا نەگونجاي. وەكۇ:

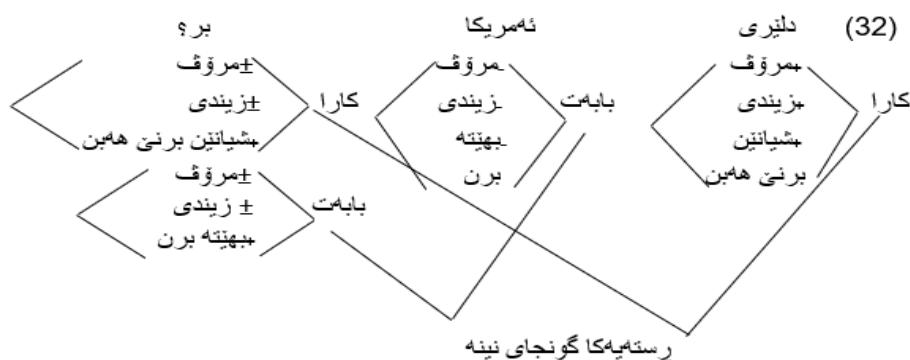
ئەف دوو خالە دروست بىن، دى بىنە رسته‌يىن وەك:

د رسته‌يىن ل خوارىدا پەيدىكەيت ھندەك سىمايىن واتايى ل سەر ئارگىومىنتىن خۆ دسەپىنەت،
ھەر وەسا ھندەك رۆلەن وانايى وەردگەرىت كۆ ئەگەر

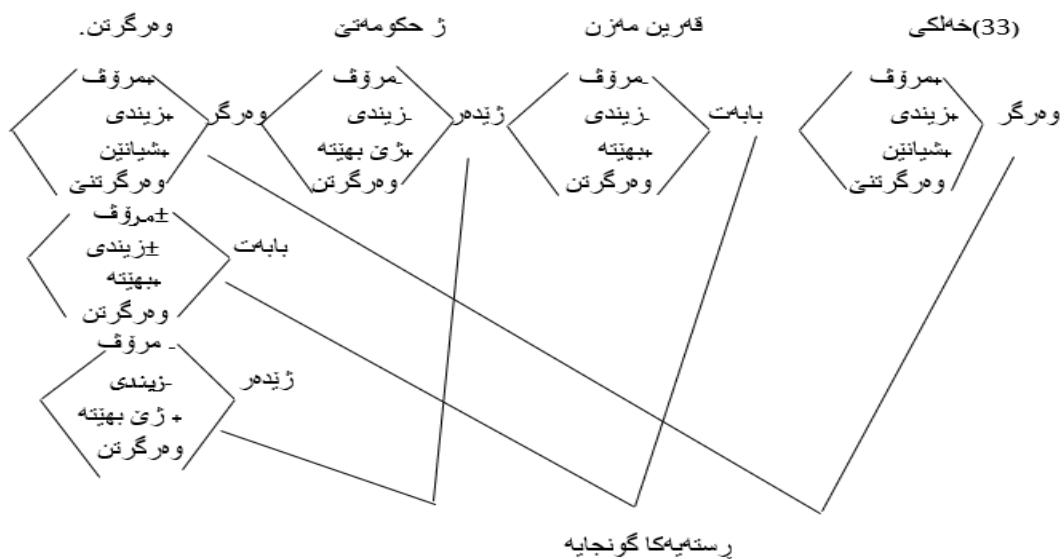

بەلى ئەگەر سىمايىن واتايى و رۆلەن واتايىن
پەيدابىت ل سەر ئارگىومىنتىن خۆ دسەپىنەت، د
:

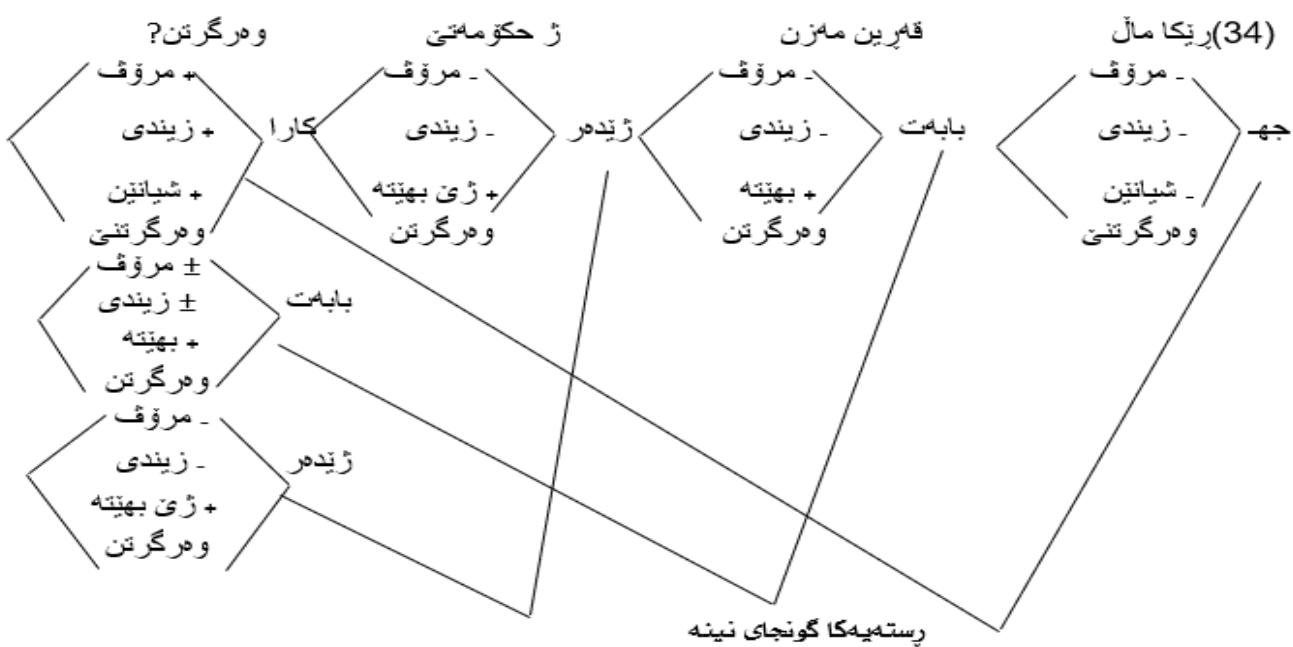
پەيدابىت وەل سەر ئارگىومىنتىن خۆ دسەپىنەت، د

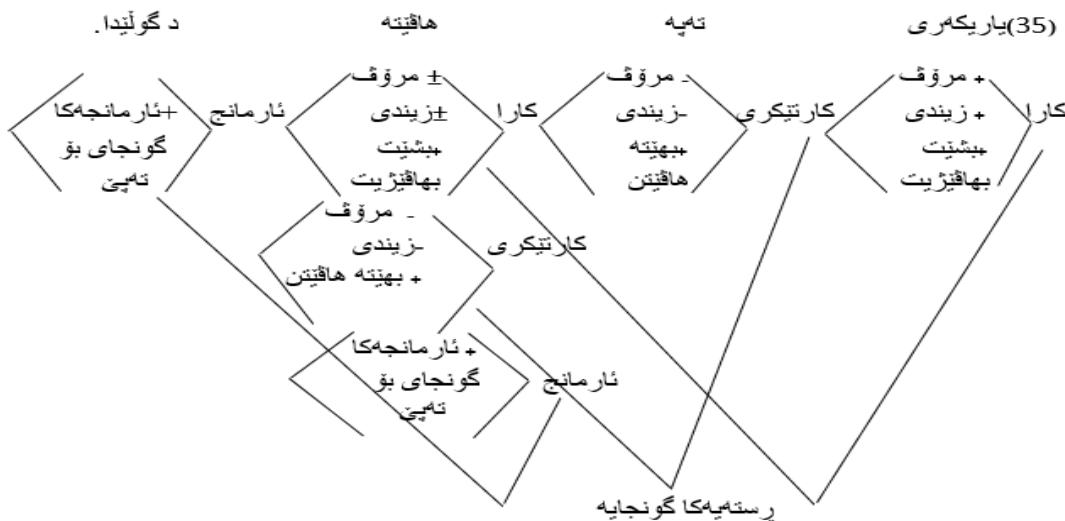
4- وەرگر:
سیما و رۆلەن واتايىن رسته‌يىن ل خوارى گونجاينە؛ لەورا رسته گونجايە:

سيما و ٻولئن و اتايين رستمیين ل خوارئ گونجاي نينن لهورا ٻسته گونجاي نينن؛ لهورا ٻسته
نه‌گونجاينه:

-5ئارمانج. (3) و هکو:

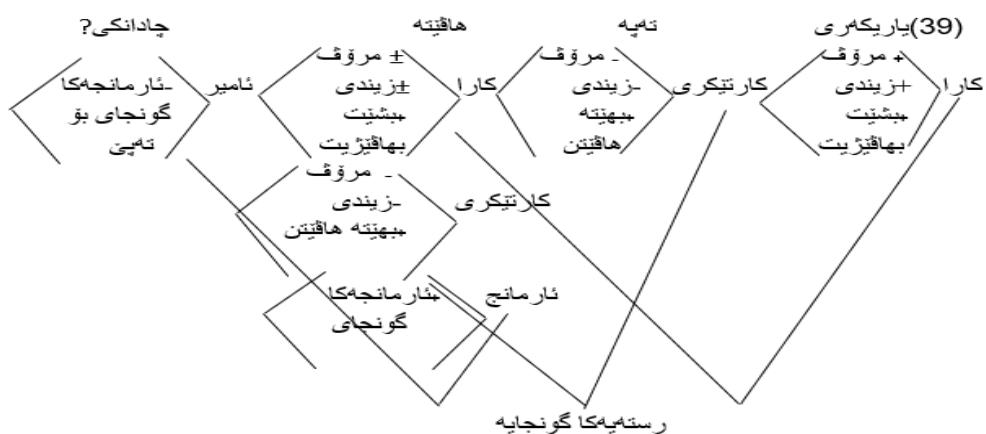
(38) ياريکمرى تپه هافتنه پەنجەرى.

ھەرسى نارگىومىتتىن ياريکمر، گلېش، پەنجەر (د ۱۹۷۰) سەپەپىتىن ل سەرىدا ل گەل پەيدىكەتى دگۈنچن، چونكى ھەندەكچاران ناراستەپا تەپى دەھىتە گوھۇرىن ل دويف ئەمۇي كەسى يارىبىا تەپاپى دەكتە، چونكى رەنگە ياريکمر زارۇكەك بىت، بەلى ئەگەر ئە سىما بەھىتە گوھۇرىن دى رستمیه‌کا نەگۈنچاىي پەيدابىت وەكۇ:

رستە ژ لايى واتايىقە گونجايە، چونكى ئەم سىمايىن واتايىن كار ل سەر ئەركىيەمىتتىن خۇ دسەپەپىتىن ل گەل نىك دگۈنچن، دشياندايە ژى بۇ گەلەك پەيقىن دى بەھىنە گوھۇرىن و رستە دى ھەر يا گونجاى بىت، چونكى سىما ناھىتە گوھۇرىن. وەكۇ:

(36) ياريکمرى تپه هافتنه ياريکمرى.

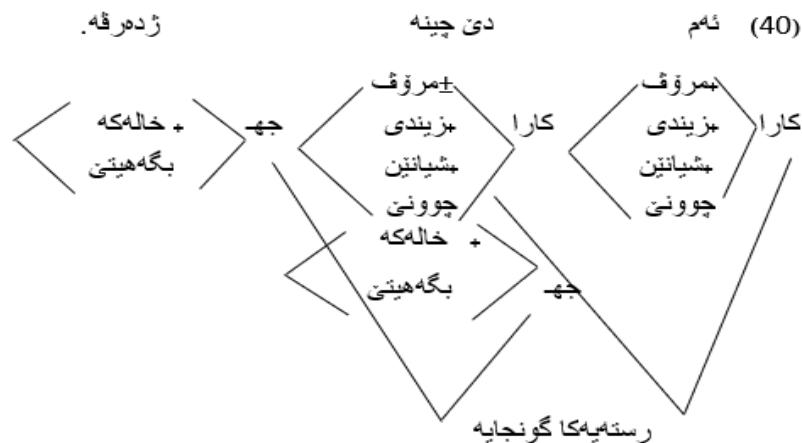
(37) ياريکمرى تپه هافتنه د گلىشىدا.

گونجاى نىنە ھەروھسا نەشىت ۋۆلى واتايىقە (نارمانچ).

چادانك ل ۋىرى وەكۇ نارمانچ ل گەل پەيدىكەتى ناگۈنچىت، لمۇرا رستە ژ لايى واتايىقە

6-جە وەكۇ:

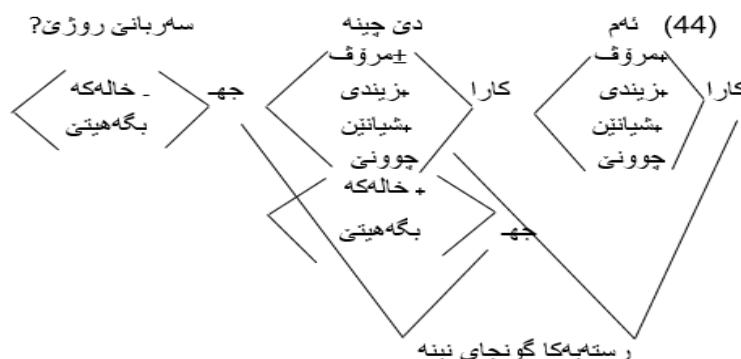

(43) ئەم دى چينه خازگىنلەيەن.
بەلى ئەگەر سىمايىھىكى واتايىي گىرىيە بەند ھاتە
گوھورىن دى نەگونجانا واتايىي پەيدابىت و نەشىت
ئۇمىي رۆلى واتايىي وەربىگىت چونكى) (رۆلى
سىمانىتكى لە رۇنانى ژىرەمدا دەدرى) (سەباح
رەشيد قادر، 2009، 119. وەك:

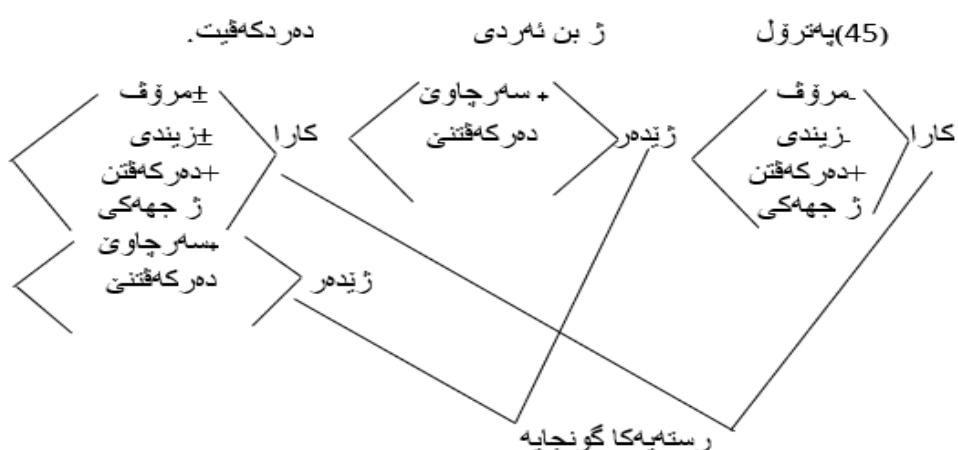
رستە ژ لايى واتايىقە گونجايە، چونكى ئەم
سىمايىن پەيدىكەيت ل سەر ئارگىيەننىن خۆ^{دەپىنەت ل گەل ئىك دەنەنەن،} هەروەسا ژى
دشياندايە) ژ دەرۋە (بەنەنەن گوھورىن و رەستەن
دېيىن گونجايى بەنەنەن دەنەنەن، ئەمۇزى ئەگەر ئەق
سىمايىھەنەن گوھورىن، وەك:

(41) ئەم دى چينه سەلەمانىيە.

(42) ئەم دى چينه سەر دىوارى.

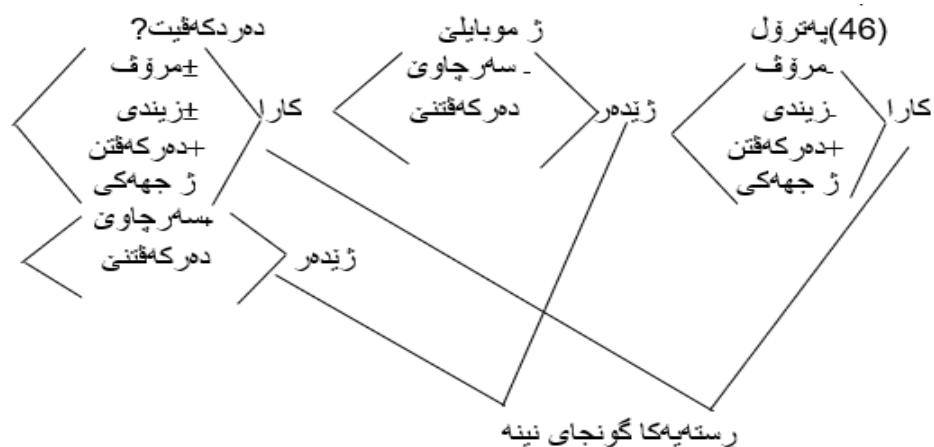

7-زىدەر: ئەگەر تەماشەي ئەقان رەستەن ل خوارى بەنەنەن كرن:

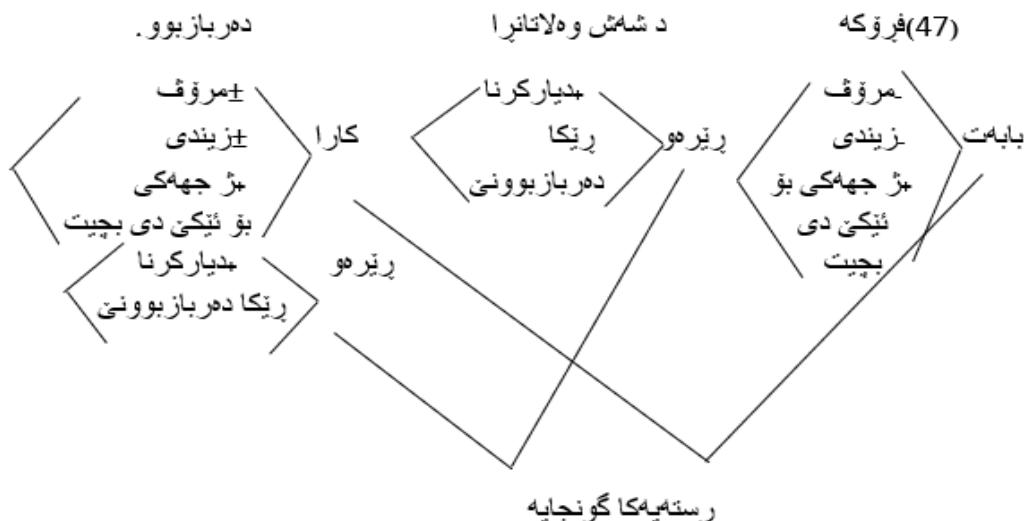

واتايى هاته گوهورين رهنگه نەشىت ئەمۇي رۆلى
واتايى وەربگرىت و دى بىتە رىستەيەكا نەگونجاي
وەكى:

د رىستەيال سەرىدا دىيار كۆئە سىمايىن واتايىن
پريدىكەيت ل سەر ئارگىومىنتىن خۇ دسەپېنىت ل
گەل ئىك دگونجن، ھەرۋەسا ئەمۇ رۆلى واتايىي
ئەف پريدىكەيت دسەپېنىت د رىستەيدا ھەنە، لەورا
بىتە رىستەيەكا گونجاي، بەلى ئەڭەر سىمايەكى

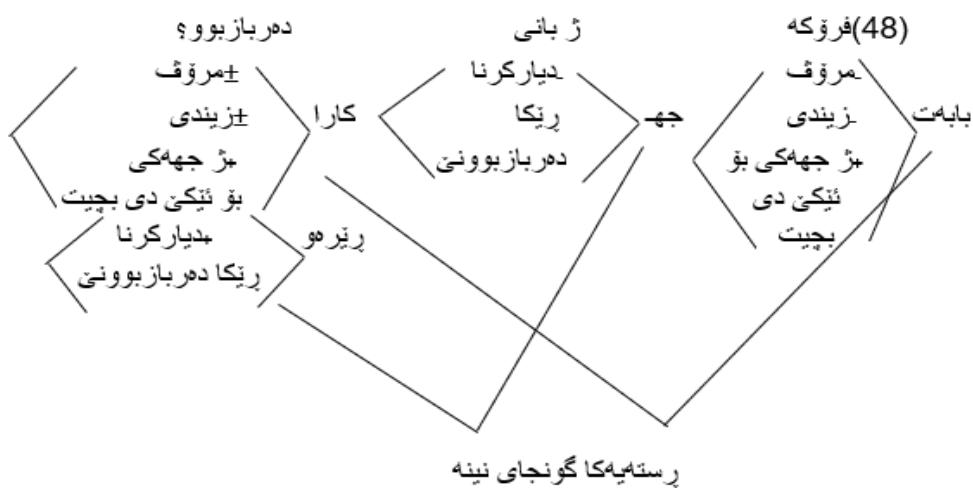

8-رېرەو وەكى:

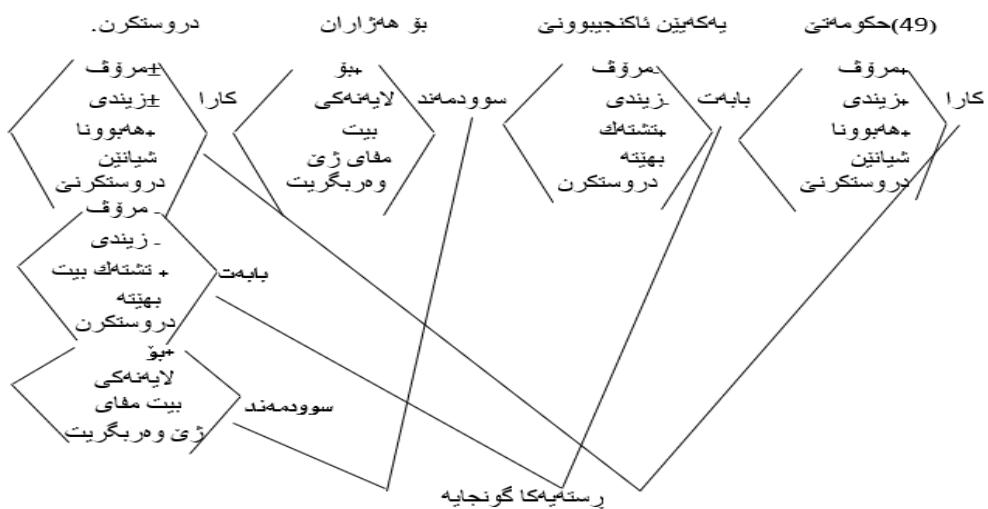

رەستە ژ لايى واتايىقە گونجايە، بەلى ئەڭەر بەھىتە
گوتىن:

رەستەيال سەرى ژ لايى واتايىقە گونجايە، ئەمۇ
سىمايىن واتايىن پريدىكەيتى رىستەيى ل سەر
ئارگىومىنتان دسەپېنىت دگونجاينە و رۆلىن واتايىن
پريدىكەيت وەردىگرىت د ناڭ رىستەيدا ھەنە، لەورا

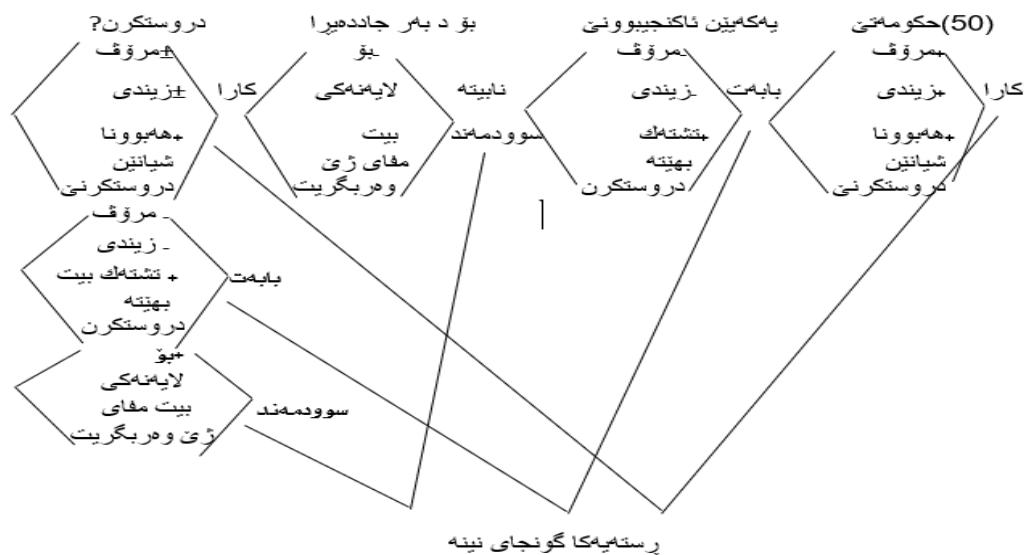

-9- سوودمند ئەمگەر تەمائىسى ئەقى رەستا ل خوارى بەھىتە كرن:

رېتكەشقىنە، لمورا رىستە ژ لايى واتايىقە گۈنجايە
بەھىتە ئەمگەر بەھىتە بەھىتە

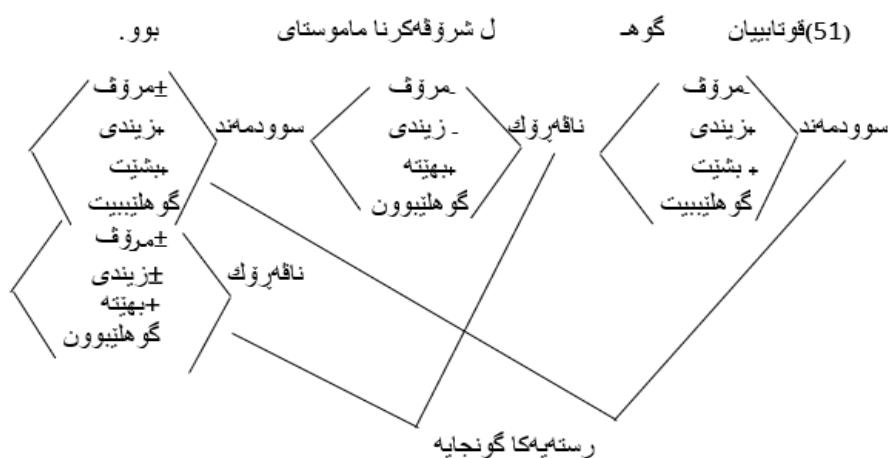
رسەتىيە ل سەرى ژ لايى سېمايىن واتايىقە
گۈنجايە ھەرسا رۆلىن واتايىن پەيدىكەيت
وەردگرىت ل گەل ئەمان بىن د رسەتىيەدا ھاتىن

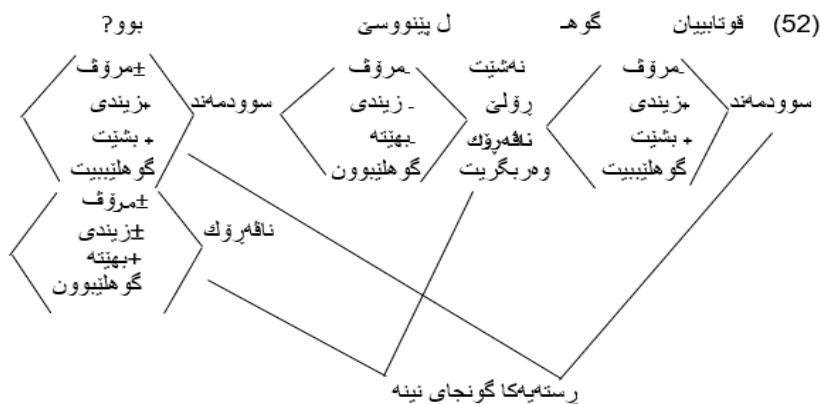
ئەگەر تەماشاي ئەقى رستمیا ل خوارى ژ لايى سيمايىن واتايى و ړولئين واتايىيin ئارگيومىنتان بھىتە كرن، دى دياربىت کو گونجان د واتايىا رستمېيدا هەمە ب. ب. ئەقى رەنگى:

سيمايى واتايى سودمندى د رستمیا ل سەريدا ل گەل پەيدىكەتى ناگونجىت و نەشىت ئەمۇي ړولئى واتايى و هربگریت ئەمۇي دخوازىت، لمورا رسته بۇويه رستمېكە ناگونجاي.

-10-ناقىرزاڭ:

ئەگەر گوھرینەك د سيمايىن واتايىدا بھىتە كرن، يان ړولئين واتايى بھىنە گوھرین، دى گونجانا رستمېنى تىكچىت:

کارئ (دهاژوت) د رسته‌ها (549)دا کارهکی تیپره و بکهر و بهرکار و هرگرتیبه و ژ لایی که‌سی و دهمیقه ل گهل بکمری ریککه‌قشیه، کارئ (گه‌هشت) د رسته‌ها (55)دا کارهکی تیپره و بکهر ب تئی و هرگرتیبه و ژ لایی که‌سی و هژماریقه ل گهل بکمری ریککه‌قشیه.

(2) ئمو یاسایانه‌ی که چونیتی ریزبۇونى كەرسەكانى رسته بەدوای يەكتىر لە ئاستى سەرەوە دەردەخەن)) (قیان سلیمان حاجى سلیقانەيى، 86، 2001بۇ نموونە:

(56) دەقىنى ئاڭ كەلادن.

(57) زارۆكى بالندە فەراند.

یاسایي ریزبۇونا كەرسەتىن رسته‌یى ژى د نموونىن ناقېرىدا هاتىيە بجهەيانان كو ئەۋۇرى (بکەر+بەركار+كار).

ریزمانى گرنگىيەکا مەزن د دياركىنا واتايىدا ب شىوھىيەکى دروست ھەمە (عبدالرحمن الشولى، 2016، 102، چونكى هندەجاران ڕەنگە پاشوپىشىرنەك د ریزبۇونا كەرسەتىن رسته‌يىدا واتايى پتر بەرچاڭىمەت. بۇ نموونە:

(58) ئەمۇى بازىنکى خۇ د دەستىن ھەقلا خۇدا دىت. ئەف رسته رسته‌کا ئاسايىيە كو ژ لایي ریزمانى و واتايىقە پەسەنده، رەنگە ئاخۇتنەر هندەك كەرسەستان پاشوپىشىكمەت و بىيىزىت:

(59) ئەمۇى د دەستىن ھەقلا خۇدا بازىنکى خۇ دىت. ل قىرى بەركارئ نەراستەمۇخۇ ل پېش بەركارئ رستەيى هاتىيە كو مەرەمەکا واتايى بۇ ھەمە، ئاخۇتنەر دېلىت دۇۋپاتىيە ل سەر جەن ۋەدىتنا بازىنکى بکەت، لمورا ئەف پاشوپىشىرنە پەيدابوویە.

ئانکو ل قىرى دياردېلىت كو واتا رستەيى كو واتايى پەيىن ناقە رستەيى نىنە، بەلكو گوھورىن و بىنائى ریزمانى و پەيوەندىيەن پەيقان و ئەركىن ئowan

-3-کاريگەرەبىا رولىن واتايى ل سەر ریزمانىبۇون
رستەبىي

3-ریزمانىبۇون

مەبەست ژ ریزمانىبۇونى پىنگىرپۇون ب ياسايىن ریزمانىيە (Al-Salman,S.M,2017:5) ئانکو مەبەست ژى ((شىرزاد سەبرى عەلى، 2015، 168 كو هەر زمانەکى ياسايىن تايىيەت ب ریزمانا خۆفە هەنە، دەمىز رسته ل دويىق دەمىز كارى و ریزبۇونا كەرسەستان دروست بەيتە ریكخىستن، دى ریزمانىبۇون پەيدابىت ریزمانىبۇون رستەيى د زمانىدا ئەمۇى چەندى ناگەھەينىت كو رسته يا پەسەنده، بەلكو مەبەست ژى ئەمۇى رسته پىنگىرپەيى ب ياسا و دەستوورىن پىكەتەيا رستەيى كەرييە (Al-Salman,S.M,2017:5) لە ئەمۇى رستەيى دەستوورىن ریزمانىيە دروستىت.

دۇو ياسا هەنە دېنە مەرج بۇ دروستىبا ریزمانىيە رستەيى ئەۋۇرى ئەقەنە:

(1) ئمو یاسایانه‌ی کە چونىتى پەيوەندى ریزمانى لە نیوان كەرسەكانى رسته لە ئاستى ژىزەرە دەردەخەن)). (قیان سلیمان حاجى سلیقانەيى، 86، 2001وەكى:

(53) من قوتابى فېرکەن.

(54) ئەمۇ ترۆمبىلى دەهاژوت.

(55) ئەمۇ گەھەشت.

ل دويىق ئەقى خالى، هەر سى رسته ژ لایي پەيرەكىدا ياسايىن پەيوەندىيە ریزمانى ددرەستن، كارئ (فېرکەن) د رسته‌ها (53)دا کارهکی تیپرە و بکەر و بەركار و هرگرتىنه و ژ لایي کەسی و دەمیقه ل گەل بەركارى ریککەقشیه، هەر وەسا

تىپەربوو، دى بکەرى و بەركارى وەرگرگىت، بەلىنى ئەگەر تىنچپەربوو، دى بکەرى وەرگرگىت. وەك:

(62) هەق غەيرى.

كارى غەيرى كارەكتى تىنچپەر، ب تىنچ پىندۇنى بەكەرى ھەيە، بەلىنى ئەگەر بىيىزىن:

(63)* ستىرەك هەق غەيرى.

رسىتە ژ لايى رېزمانىقە شاشە، چونكى كارى تىنچپەر نەشىت دوو بکەران يان بکەرى و بەركارى وەرگرگىت.

ئانکو ((دەرچۈن لەم جۆرە ياسىيانە ھەندى جار دەبىتە ھۆى نادروستى رېزمانى ရستەكە)) (قىان سليمان حاجى سلىقانەيى، 87، 2001،

ھەروەسا ရستە:

(64)* جۇوتىارى كرەين.

رسىتەيا ناقېرى ژى ژ لايى رېزمانىقە شاشە چونكى كارى رەستەيى تىپەر، پىندۇنى بەكەرى و بەركارى ھەيە بەلىنى دئھوئى رستەيىدا ب تىنچ بکەر ھاتىيە گوتن و بەركار نەھاتىيە گوتن كو ئەقە بۇويە ئەگەر رېزمانىنەبۇونا ရستە.

2. (چۆنیيەتى رېزبۇونى كەرسەكانى ရستە پىچوانەيى ياساكانى زمانەكەنن)) (قىان سليمان حاجى سلىقانەيى، 87، 2001، ئەۋۇرى ئەگەر رستە دويىق ياسايى رېزبۇونا پەيقيەن ناق ရەستەيى نەھىتە رېكخىستن. ရستەيا زمانى كوردى ل دويىق ياسايى (بکەر+بەركار)+كار دەبىتە رېكخىستن.

وەك:

(65) دلدارى نامە نېقىسى (بکەر+بەركار+كار)

ئەگەر بەتىتەگوتن:

(66)* نېقىسى نامە دلدارى (كار+بەركار+بکەر)

(67)* نامە نېقىسى دلدارى (بەركار+كار+بکەر)

چونكى رېزبۇونا پەيقيەن ناق ရەستەيى تىكچۇويە، لمورا رستە ژ لايى رېزمانىقە دروست نىنە.

ھەروەسا:

(68) يارى كر زارۆك.

پەيقيەن ئەقەن ရەستەيى ژ لايى رېزمانىقە ل گەل ياسايىن رېزمانا كوردى ناگونجىت، لمورا رەستەيەكا رېزمانى نىنە.

3-3-رېزمانىبۇون و اتابابۇون

ئەق هەردوو چەمكە، ژ ئىك جىاوازن، بەلىنى پىنكە گەريداينە (4)، مېبەست ژى ئەو رستە ((ژ لايى واتايىقە پەسەند بىت و د ھەمان دەمدا يا رېزمانى بىت)) (شىرزاد سەبرى عەلى، 2015، 170)، ئانکو پىندۇنىيە ئەق هەردوو چەمكە د رەستەيىدا دروستىن، داكو رستە يا دروستېت. بۇ نموونە:

رەنگە واتايى بىگۆھەرن (عبدالعزىز ياسىن عبدالله و عبدالسلام مرعى جاسم، 2013، 4)

ئەوا گەرنگىيىلا لايەنی ڕېزمانى دىاردەكت ل سەر دىباربۇونا واتايى، ئەوه كەنگەر پاشۋېشىكىن جەھى پەيغان د ڕەستېيدا گەرنگ نەبا، دا دوو رەستەيىن پاشۋېشىكى ژ لايى واتايىقە وەك ۋېكىن. وەك:

(60) من خواندن ھېلا.

(61) خواندن من ھېلا.

د ရەستەيا (60)دا هەر ئىك ژ (بکەر، بەركار و كار) ل جەھى خۇ يى دروست بكار ھاتىيە، بەلىنى د ရەستەيا (61)دا بەركار ھاتىيە پېشىپا ရەستەيى، داكو دووپاتى ل سەر بەتىتە كەن.

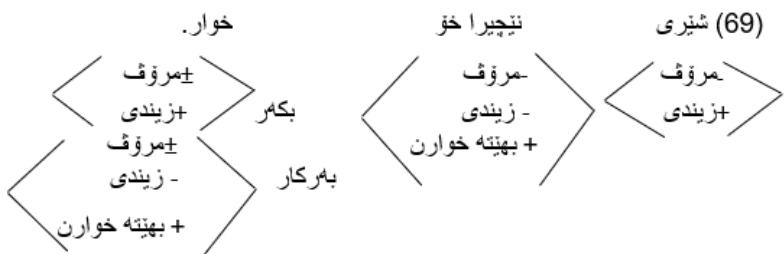
ھەروەسا دەبىتە پېناسەكەن كو شىيانىن تاکەكەسى بۇ ھەلسەنگاندانا رەستەيى ژ لايى رېزمانىقە گەريداي ھندى نىنە كا ئەو رستە گوھلەنبووە يان نە، بەلكو زانىنا رېزمانى دىاردەكت كا ئەو رستە ژ لايى رېزمانىقە دروستە يان نە (Fromkin,V. and ect,2011:80) ئانکو دېبىت مەرۆف گوھ ل ھزاران رەستەيىن نوى بېيت كو بەرى ھىگى گوھلەنبووە و دشىت بېرىارى ل سەر دروستى و نەدرەستىيا رەستەيىان ژ لايى رېزمانىقە بدەت.

رېزمانىبۇون رەستەيى گەرنگىيى ب ရەستەيى رەستەيى نادەت كا پېزازىندا ناق ရەستەيىدا ရەستەيى، يان درمۇه (Fromkin,V. and ect,2011:81) ئانکو دېبىت رستە يا رېزمانى بېيت و ژ لايى واتايىقە دروستېت، بەلىنى نەرەستىيەك د ရەستەيىدا ھەبىت وەك كەسەك زانىيارىيەكى بەدەت و بېتىت: (من خانىيە خۇ فرۇت) و ئەھوئ ئەو كار نەكىرىيە، رېزمانىبۇونا رەستەيى گەرنگىيى ب ئەقە لايەنى رەستى نادەت، چونكى ئەقە دچىتە د سەنورى پەراڭماٽىكىدا.

23-رېزمانىبۇون

مېبەست ژ رېزمانىبۇونى ئەوه رستە ژ لايى رېزمانىقە دروستېت، ئانکو ياسا و دەستوورىن رېزمانىبۇين ရەستەيى بەھىنە شەكandن، رېزمانىبۇونا رەستەيى د دوو شىۋەيەندا دىاردېت:

1. ((ياساكانى چۆنیيەتى پەيوەندى رېزمانى نىوان كەرسەكان پەيرەوى نەكىن)) (قىان سليمان حاجى سلىقانەيى، 87، 2001، پەيوەندىيەك رېزمانى د ناقبەرا كەرسەتىن رەستەيىدا ھەيە، ھەنگا ရستە ل دويىق رېزمانى يا دروستېت، پىندۇنىيە ئەو پەيوەندىيە د ناقبەرا كەرسەتىن رەستەيىدا يا دروستېت. بۇ نموونە: ئەگەر كارى رەستەيى

(محمد حماسه) هندەك تەھەران دەست نىشاندەكت بۇ ئەھىي رىستەيا ژ لايى رىزمانى و واتايىقە دروستىبىت، ئەھۋى ئەھەنە:

1. ئەركىن رىزمانى كۈ پەيەندىبىن سەرەكى د ناقىرا ئواندا ھېيە، واتايى دروست دىگەھىن.
2. ھلېزارتنا پەيقان داكو ئەركىن ناقىرى وەربىگەن.
3. پەيەندىبىن واتايىبىن كارا د ناقىرا ئەركىن رىزمانى و پەيقىن ھلېزارتىدا ھەبىت.
4. ئەم دەرس بەرلىرى رىستە تىدا دەيت چ زمانى يان نزمانى بىت (محمد حماسه عبد اللطيف، 2000، ل 52).

ئەنجامى تىكەلكرنا رىزمانىبۇنى و واتابونى، پەسەندى دروستىبىت، ل قىرى ئەھىي نابىتە ئەنجامى ئىك ژ ئەوان ب تىنى بى دى، بەلكو ھەردۇو بېكىفە كاردىكەن و ئىك تەواودىكەن، داكو رىستە بۇ كەسى بەرامبەر ياخىرى و پەسەندىبىت -AI (7). Salman,S.M,2017: وەكو:

(71) زارۇكى سىقىك خوار.

رىستەيا ناقىرى رىستەيكە رىزمانىيە چونكى كارى رىستەيى تىپەرە كۈ دوو پېشكەر وەركەرتىيە دەھمان دەمد+ا ژ لايى واتايىقەمىزى ياد رىستە چونكى د واعيدا پېشكى مشكى دخوت.

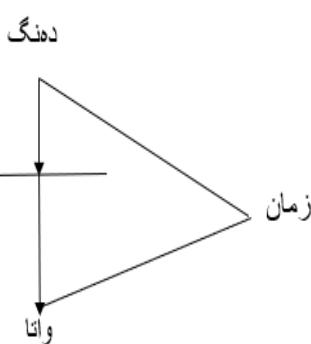
(تالىب حسین عەلەي) پەيەندىبىا د ناقىرا (واتايى و رىزمانى) دا د ئەقى نەخشىدا دىاردەكت:

ئەھىي رىستەيە ژ لايى رىزمانىيە دروستە، چونكى كارى رىستەيى تىپەرە، بەرگار و بەرگار وەركەرتىيە، ھەر پەيقەك ل جەھى خۇ يى دروست بكارھاتىيە، رىزبۇونا رىستەيى ياد رىستە، ھەر وەسا ژ لايى واتايىقە ژى ياخىرى، ئەھەنە سىمایىن واتايىبىن كار ل سەر پەيقىن رىستە دىسەپىنەت دروستەن، ۋەرگەن دىسەپىنەت دەرىۋەن، ۋەرگەن دىسەپىنەت دەرىۋەن دەھىيە.

لايەنى رىزمانى كارتىكىنى ل واتايى دەكت، چونكى هندەك جاران ئەركىن رىزمانى گىرىدەي هندەك مەرجىن واتايىنە، داكو بشىت ئەھۋى ئەركىن وەركەرت (محمد حماسه عبد اللطيف ، 2000، 49). وەك: پېدەقىيە بەرگار و بەرگار ناقىن و ھەر ئىك ل جەھى دروست بكاربەھىت، ھەر وەسا پېدەقىيە بەرگەن كەسەك يان تىشتنەكى گونجاي بىت كۈ بشىت ب كارى رىستەيى راببىت و بەرگار ب ئەھۋى شىوهى بىت، رويدانان رىستەيى ب سەر ئەھۋى بەھىت... هەن. وەك:

(70) قوتابى فەكولىنەك نەقىسى.

رىستەيا ناقىرى ژ لايى واتايىقە ياد رىستە و ژ لايى رىزمانىيە ھەر پەيقەك د ناف رىستەيىدا ل جەھى خۇ يى دروست بكارھاتىيە، كارى رىستەيى تىپەرە كۈ دوو پېشكەر وەركەرتىنە، (قوتابى) بەرگار، چونكى دشىت ب كارى رىستەيى راببىت، (فەكولىن) بەرگار، چونكى تىشتنەكە دەھىتە نەقىسىن.

(تالىب حسین عەلەي، 2014، 13)

رستمکه بکات)) (تألیب حوسین علی، 2014، 18).

4-3-ریزمانیه‌بوون و واتان‌صبوون

مبهست ژ ریزمانیه‌بوون و واتان‌صبوون نهود رسته نه ژ لایی ریزمانیفه دروستیت، نه ژ لایی واتانیفه دروستیت، هنده‌جاران نه دروستی د واتانیدا دبیته ئەگمەر نه ریزمانیبوونی (Abrusán, M, 2019:5)، و مکو:

(76)*گول چند ژ خمو رابوو؟

(77)*دیوار ل کیفه ژ فروکخانی فرى؟

ئەق رستمیین ل سمرى ژ لایی ریزمانی و واتانیفه دروست نین، رستمیا ئىکى کارى (ژ خمو رابوو) سیمايى (+گیاندار، ± مرۆف) ل سمر بکمەری خو دسمپینیت و گول سیمايى (-گیاندار، - مرۆف) تیداهىمە، لمورا ژ لایی واتانیفه دروست نین، هەروھسا ھەقالکارى (چەند) د ئەقى رستمییدا ناگونجىت، بەلکو پىدۇقىيە ھەقالکارەك ل گەل ئەقى کارى بھېت كو ل گەل بگونجىت. و مکو: (کەنگى ژ خمو رابوو؟) يان (چەوا ژ خمو رابوو؟).

ھەروھسا رستمیا دووئى کارى (فرى) سیمايى (+گیاندار، +شىانىن فرينى) ل سمر بکمەر دسمپینیت، بەلنى بکمەر رستمیي كو (دیوار) سیمايى (- گیاندار، - شىانىن فرينى) تیداهىمە، ژېھر ھندى رسته ژ لایی واتانیفه يا پەسندىن، دیسان ھەقالکارى (ل کیفه) د ئەقى رستمییدا ناگونجىت، چونكى جە ب خۇ دیارە، ئەھۋىزى (ژ فروکخانى)، ئەگمەر (کەنگى) يان (چەوا) بكاربەھىن، رسته دى دروستیت، بەلنى ئەق نەگونجانە بۈويە ئەگمەر كو رسته ژ لایی ریزمانی ژىقە گونجاي نەھىت.

ھەروھسا ئەگمەر بھېتەگوتون:

(78) رەش قەكۈلەنەك نېسى؟

(79) قوتابى چار نېسىن؟

(80) دیوارى قەكۈلەنەك نېسى؟

(81) قوتابى خانىيەك نېسى؟

رستمیین ناقبىرى ب رستمیین دروست ناھىنە ھەزمارتىن چونكى لايەنی ریزمانی و واتانى ب دروستى نەھاتىيە رەچافىرن، رستمیا (78) و (79) پەيقىن (رەش و چار) ھەقالناقۇن كو پىدۇقىيە ل جەنە ئۇوانا ناف بھېت و پەيقىن (دیوار و خانى) د رستمیین (80) و (81) ل گەل پەيقىن دەوروپەر ناگونجەن.

ئەو دىاردىكت كو ((له بەر ئەوهى پەيپەندى نیوان دەنگ و واتا راستەمۇخۇ نىبە، بەلکو دەنگەكان بە ئاستىكى تردا (ئاستى ریزماندا) تى دەپەرن، بۇ نواندى دانەي گەمورەت. واتە دەنگەكان لە ئاستى ریزماندا جارىكى تر لىك دەدرىن و ژمارەمەكى بىن سنور لە واتا و بىرى نوى بەرھەم دەھىنرەن.)) (تألیب حوسین علی، 2014، 1)، ئانکو ل قىرىنى دىاردىبىت كو د زمانىدا بۇ ھەر دەرىپەنەكا زمانى دەنگ و واتا ب تىن نىن، بەلکو پىدۇقىيە ياسا و دەستوررەمن، داكو ئەوان دانەين دەھىنە گۇتن بۇ دەرىپەنە واتايى بەھىنە رېيكسن.

ریزمانى ڕۆلەكى گەرنگ د درەستىشانكرنا واتايىدا ھەمە، ئەقجا داكو ئاخۇتن يا واتادارىت، سى لايەن ھەمە، پىدۇقىيە ل بەر چاف بەھىنە وەرگەرتەن ئەھۋىزى ئەقەنە:

أ. رەچافىرن لايەنی دەنگى كارتىكىنى ل واتايى دەكتە.

ب. زانىنا پىكەھاتا مۇرفۇلۇزبىا پەيقىي و واتا ئەھۋىزى. ج. بەچافىرن لايەنی ریزمانى يان ئەركى ریزمانى بۇ ھەر پەيقەكى د ناش رستمییدا، چونكى داناندا پەيقەكى ل جەنە ئىكەن دەگوھۇرىت (احمد مختار عمر، 1998، ل 13). بۇ نموونە رستمیین:

(72) ھەقالى سەركەفت دىت.

(73) سەركەفتى ھەقال دىت.

د ئەقى رستمییدا گوھۇرىنا ئەركىن ریزمانىن ھەردوو پەيقىن (ھەقال، سەركەفت) واتا رستمی گوھارتىيە، ئەگمەر ئەركىن ئەوان وەك خۇ ژى بەن، ب تىن جەنە ئەوان ل ئىك بەھىنە گوھارتن، واتا دەھىتە گوھۇرىن، چونكى ((ئەوهى گەرنگە لە واتاي رسته ریزكەرنەكەمەتى))) (عبدولواحيد مشير دزھىي، 2009، 42)، و مکو:

(74) سەركەفت ھەقالى دىت.

(75) ھەقالى سەركەفت دىت.

ھەردوو رستمیین ناقبىرى ب تىن بەركار چۈويە جەنە بکمەر و ئەركىن ئەوان وەك خۇ مائىنە ((ھەندى جار ریزبۇونى (ب.ب.ك) بە پېنى ويسىتى قەكمەر دەگوھۇرىت، بە تايەنلى لە پېش و پاش خستى بکەر و بەركاردا. واتە سووربۇونى يان دوپاتىكىن بۇ ئەو مەبەستە كە دەيمەنلىت بە گۆيگى بگەيەنلىت، بىن ئەوهى كار لە واتاي گشتى

- (86)* خو خهندقاند.
- (87)* خهندقاند خو جحيلهك.
- همروهسا پريديكهيتى رستميا (85) (ب ريقبر) ژى تىپىرە دوو رولين واتايى وردىگرىت، كو ئمو رولى ب كارى ب ريقبرنى رادبىت دېيتە (كارا) كوشياندا نىنه لادهين ب تى دناف دهقيدا نمبىت يان جەن ئەمۇي بگوھورىن، وەك بەيىتمەگون:
- (88)* پرۆزيمەك ب ريقبر.
- (89)* پرۆزيمەك ب ريقبر ئەندازىيارى.
- همدوو دىنە رستميان نەريزمانى، چونكى (ب ريقبر) تىپىرە دوو رولين واتايى وردىگرىت و هەر ئىك ژ ئەمان جەمەكى تايىمت د رستمياندا هەمە كوشابىت ريزبۇونا ئەمان بەيىته شكاندن، بىلى د شياندايە هەندەكچاران بەيىتمەگون:
- (90)* پرۆزيمەك ئەندازىيارى ب ريقبر.
- همروهسا رستميان:
- (91) زىندانى رەقىن.
- (92) بالدى مە فرى.
- پريديكهيتى رستميان (91) و (92) تىنچپەرن، ب تى دشىن ئىك رولى واتايى ورېگەن كول قىرى (كارا) نە، ئەگەر بەيىتمەگون:
- (93)* زىندانى ئەو رەقىن.
- (94)* بالدى مە ئەو فرى.
- ئەقە دىنە رستميان نەريزمانى، چونكى ب تى پىدىشى ب كەسەكى يان تشتەكىنە، داكو كارى ئەنچامىدەن، ئەۋۇزى (كارا) يە، ئەقە ئەمۇي چەندىن ناگەھىنەت كوشابىت هېچ رولەكى دېيى واتايى ژبلى (كارا) ل گەل بكاربەت، بەلكو دېيتە هەندەك رولىن دېيىن وەكۇ: (جە، ئارمانچ، رېرمۇ...) ورېگەن، بىلى ب تى دشىن ئەمان رولىن واتايى ورېگەن كوشابىت رەركى ئەمان بى ريزمانى بىتە بەركار. وەك دەيىتمەگون:
- (93) زىندانى ژ گەرتىخانى رەقىن.
- (94) بالدى مە بۇ ئىسمانى فرى.
- (95) زىندانى د بن ئەردىرا رەقىن.
- ئەرگۈيۈنىتا (گەرتىخانە) رولى واتايى (جە) ورگەرتىبە و (ئىسمان) رولى واتايى (ئارمانچ) و (د بن ئەردىرا) رولى واتايى (رېرمۇ) ورگەرتىبە:
- 2 كارتنىكى. وەك:
- (96) كەركارى بەر شكاندن.
- (97) نۇزدارى نەخۇشمەك چارەسەركر.
- (98) قوتابى هات.
- (99) ئەمۇ روينشت.

3-5- رولين واتايى و ريزمانىبۇون راستەيىي
رولين واتايى رولەكى گەنگ د ريزمانىبۇون و ريزمانىبۇون راستەيىدا دېين، ل شىرى پريديكهيت دەستتىشاندا ئەمۇي چەندى دەكت كا چەند رولين واتايى د راستەيىدا بكاربەتىن، چونكى ((ئەم رولە بابەتىانه پريديكەت دەيسەپىنى بە سەر ئارگۈمىننەكاندا)) (سمباح رەشيد قادر، 2009، 107) و هەر دەمە پريديكهيتى رولەك ورگەرت و ل گەل بگونجىت، ل ئەمۇي دەمە دى بىتە ئەگەرى دروستكىرنا رستميان ريزمانى و دى رستميان ريزمانى دروستىن، بىلى ئەگەر ئەو رولين پريديكهيت ورگەرت ژ لايى ريزمانىقە ل گەل نەگۈنچەن، ل ئەمۇي دەمە دى بىتە ئەگەرى دروستكىرنا رستميان نەريزمانى، چونكى ((ئەگەر ئارگۈمىننەكان لەو جۆرە نەبن يان ئەو جۆرە پەيەندىبىيەن لە گەل پريديكەتكەندا نەبى، كە ئەم دەيمەوى، ئەم راستەكە نارىزمانى دەردەچى)) (سمباح رەشيد قادر، 2009، 107، وەك):

(82) ئەز هاتم.

پريديkehيتى رستى تىنچپەرە دېيت ب تى ئىك رول ورگەرت، ئەۋۇزى كارايم، بىلى ئەگەر بەيىتمەگون:

(83) ئەز تو هاتم.

رستە يا ريزمانى نىنە، چونكى پريديkehيتى رستى تىنچپەرە كو ب تى ئىك رول ورگەرت، بىلى ل قىرى پىر ژ رولەكى ورگەرتىبە، چونكى پريديkehيتى (هات) نەشىت كارتىكى ورگەرت. دشياندايە ريزمانىبۇون و نەريزمانىبۇون راستەيى ل دويىت رولىن واتايىبىن (فان قالىن ل سالا 2001ز) دەستتىشانكى ئەۋۇزى ب ئەقى رەنگى ل خوارى دىياركى:

1- كارا (agent). وەك:

(84) جحيلەكى خو خهندقاند.

(85) ئەندازىيارى پرۆزيمەك ب ريقبر. پريديkehيتى رستميا (84) (خهندقاند) تىپىرە دوو رولين واتايى ورگەرت، ئەو رولى پى رادبىت دېيتە (كارا)، ئەق پريديkehيتە نەشىت ب تى ئىك رول ورگەرت، ئانكى د راستميا ناشېرىدا دشياندا نىنە (كارا) لادهين، چونكى دى بىتە راستميهكا نەريزمانى ب تى ئەگەر د ناف دهقيدا نەبىت، هەرروهسا نەشىن (كارا) بدانىنە دوماهىيا راستەيى. وەك:

ئەوان تىپەرە، دوو ئەركىومىنت ب رۆلى (كارا)ى وەرگرتىنە، لەورا دىنە رىستەبىن ئەگەر (كارتىكىرى) يەكى ل سەر بېتەزىدەكىن دى بىنە رىستەبىن نەریزمانى: (117)*سېقىز بىنە رىز بىنە: (118)*بەر دىوار ھەرفت.

4-وەرگەر. وەكو:

(119) حەكۈمىتى قەرپىن مەزن دانە خەلکى.

(120) ئەمۇي خانىيى خۇز برايى خۇ ستاند.

ھەر دوو رىستەبىن (119) و (120) رىستەبىن رىزمانىنە، چونكى رىزبۇونا كەرسەستان يا دروستە، ھەر وەسا پەريدىكەيتىن ئەوان تىپەرن، كارا و كارتىكىرى وەرگرتىنە، ئەركىومىنتىن كو رۆلى واتايىنى (وەرگەر) وەرگرتىيە (خەلکى، برايى خۇ)، ئەگەر ل جەھەكى نەدرەست بېتە بكارھىنان، دى رىستە بىنە رىستەبىن نەریزمانى. وەكو:

(121)*حەكۈمىتى خەلکى قەرپىن مەزن دانە.

(122)*خەلکى حەكۈمىتى قەرپىن مەزن دانە.

(123)*حەكۈمىتى قەرپىن مەزن خەلکى دانە.

(124)*خۇ برايى خۇ ئەمۇي خانىيى خۇ ستاند.

(125)*ئەمۇي خانىيى خۇ ستاند.

5-ئارمانج. وەكو:

(126) سەركەشقەن ئارمانجە.

(127) يارىكەرى تەپە ھافقىتە گۆلى.

(128) كوردان دەولەتبۇون دەقىت.

رىستەبىن (126) و (127) و (128) ھەممى رىزمانىنە، ئەگەر دى رىستە ئىتكىدا بېتە گوتىن:

(129)*ئارمانجە سەركەشقەن.

ئەق رىستە دى بىتە رىستە ئەركىومىنت ب تىپەرە، دوو چونكى كەرسەتىن رىستە ئەتىنە پاشۋېشىكىن، ل قىرى (نيھاد) كو رۆلى واتايى ئارمانج وەرگرتىيە جەن خۇ ل گەل گۈزارە (پەريدىكەيتى) ئەھەر تىيە. ھەر وەسا ئەگەر بۇ رىستەبىن دى بېتە گوتىن:

(130)*د گۆلەيدا يارىكەرى تەپە ھافقىتە.

(131)*يارىكەرى د گۆلەيدا تەپە ھافقىتە.

(132)*كوردان دەقىت دەولەتبۇون.

(133)*دەولەتبۇون دەقىت كوردان.

ھەممى دىنە رىستەبىن نەریزمانى.

6-جە. وەكو:

(134) ئەم دى چىنە ژ دەرقە.

(135) مال خۆشە.

پەريدىكەيتى رىستە (96) تىپەرە، دوو رۆلىن واتايى وەرگرتىيە ئەۋۇزى: (كارا) و (كارتىكىرى) نە، ل قىرى دشىاندا نىنە (كارتىكىرى) بېتەلادان يان بچىتە دەستپىك يان دوماهىيا رىستەبىن، چونكى دى بىتە رىستە ئەركىومىنتى كەن نەریزمانى. بۇ نموونە:

(100)*كەرىكارى شكاندن.

(101)*كەرىكارىشكاندن بەر.

(102)*بەر كەرىكارى شكاندن.

ھەر وەسا پەريدىكەيتى رىستە (97) ژى چونكى تىپەرە، دوو رۆلىن واتايى وەرگرتىيە (كارا) و (كارتىكىرى) نە، ئەگەر كارتىكىرى بېتەلادان يان جەن ئەمۇي بېتە گۆھۈرين، دى بىتە رىستە ئەركىومىنتى كەن نەریزمانى. وەكو:

(103)*نوژدارى چارمسەركەر.

(104)*نوژدارى چارمسەركەر نەخوشەك.

(105)*نەخوشەك نوژدارى چارمسەركەر.

پەريدىكەيتىن رىستەبىن (98) و (99) (تىپەرن، ب تىنى تىك ئەركىومىنت وەكو (كارا) وەرگرتىنە، ل قىرى دشىاندا نىنە ئەركىومىنتەكى دى ژى د رىستەبىاندا ب ئەركى (كارتىكىرى) وەك نموونە بېتە دانان يان دشىاندا نىنە بچىتە دوماهىيا رىستەبىن، چونكى دى بىنە رىستەبىن نەریزمانى. وەكو:

(106)*مامۆستا قوتابى هات.

(107)*هات قوتابى.

(108)*ئەم ئەم روينشت.

(109)*روينشت ئەم.

3-بابەت. وەكو:

(110) دلىرى ھەقالى خۇ بىرە گوندى.

(111) سېقىز بىنە.

(112) دىوار ھەرفت.

پەريدىكەيتى رىستە (110) چونكى تىپەرە، دوو ئەركىومىنت ب رۆلى (كارا و كارتىكىرى) وەرگرتىنە و ھەر ئەركىومىنتەك ل جەن خۇ يى دەرسەت ھاتىيە بكارھىنان، لەورا رىستە رىزمانىيە، بەلنى ئەگەر ب تىنى بېتە گوتىن:

(113)*دلىرى بىرە گوندى.

(114)*ھەقالى خۇ بىرە گوندى.

(115)*بىرە گوندى دلىرى ھەقالى خۇ.

(116)*ھەقالى خۇ بىرە گوندى دلىرى.

ئەق رىستە دى بىنە رىستەبىن نەریزمانى، ھەر وەسا رىستەبىن (112) (111) ژى پەريدىكەيتى

- (154)* حکومه‌تی یه‌که‌بین ئاکنجیبوونی دروستکرن بۆ هژاران.
- د ရسته‌یا (153) ئەگەر (مامۆستایان) بھیتە لادان ب تى ئەگەرد دەقیدا نەبیت (ئەگەر د ناش دەقیدا بھیتە گوتن، ရسته‌یه‌کا ریزمانییه) یان جھی ئەمی بھیتە گوھورین دى ရسته‌یه‌کا نەری زمانی پەيدابیت. وەکو:
- (154)* پارچه‌بین ئەردى و هرگرن.
- (155)* پارچه‌بین ئەردى مامۆستایان و هرگرن.
- (156)* پارچه‌بین ئەردى و هرگرن مامۆستایان.
- 10- نافھرۆك. وەکو:
- (157) قوتابیان گوه ل شرۆفەکرنا مامۆستای بwoo.
- ئەف ရسته‌یه ریزمانییه، ئارگیومینتا (شرۆفەکرنا مامۆستای) رولی واتایی (نافھرۆك) و هرگرتییه، ئەگەر جھی ئەقى ئارگیومینتى بھیتە گوھورین یان بھیتە لادان، دبیت ရسته ببیتە رسته‌یه‌کا نەریزمانی:
- (158)* قوتابیان گوه ل بwoo شرۆفەکرنا مامۆستایان.
- (159)* شرۆفەکرنا مامۆستایان قوتابیان گوه ل بwoo.
- (160)* قوتابیان گوه ل بwoo.
- گمنگشەکرنا پرسیارین فەکولینی: د پرسیارین فەکولینیدا هاتبwoo:
- 1- ئەرى دەمى ئارگیومینتىن کارى ئەوان رولین واتایي و هردرگرن يى كار دخوازيت، دبیتە ئەگەرى پەيداکرنا ရسته‌بین گونجاي و ریزمانی؟ بھی دەمى ئارگیومینتىن کارى ئەوان رولین واتایي و هردرگرن يى كار دخوازيت، دبیتە ئەگەرى پەيداکرنا ရسته‌بین گونجاي ژ لایي واتایي، هەرسا دبیتە ئەگەرى پەيداکرنا ရسته‌بین ریزمانی، چونکى کارى دەسته‌لات ل سەر ھلبازرتا پەيقەن ناش ရسته‌ي هەي، ئەقجا ئەگەر ریزکەتفەك د ناشبەرا کارى و پەيقەن ھلبازرتىدا هەبwoo، دى ရسته‌بین گونجاي و ریزمانی دروستبن.
- 2- ئەرى دەمى ئارگیومینتىن کارى ئەوان رولین واتایي و هردرگرن يى كار دخوازيت، دبیتە ئەگەرى پەيداکرنا ရسته‌بین نەگونجاي و نەریزمانی؟ بھی دەمى ئارگیومینتىن کارى ئەوان رولین واتایي و هردرگرن يى كار دخوازيت، دبیتە ئەگەرى پەيداکرنا ရسته‌بین نەگونجاي و
- رسته‌بین (134) و (135) ریزمانی، ئارگیومینتىن (ژ دەرقه، مال) رولی واتایی (جە) و هرگرتییه، بھی ئەگەر جھی ئەفان ئارگیومینتان بگوھورین دى بنه ရسته‌بین نەریزمانی:
- (136)* ژ دەرقه ئەم دى چين.
- (137)* ئەم ژ دەرقه دى چين.
- (138)* خوشە مال.
- 7- ژیدەر. وەکو:
- (139) پەترول ژ بن ئەردى دەركەفیت.
- (140) هەردوو ရسته‌بین (139) و (140) یارگیومینتىن (بن ئەردى، پەرتوك) رولی واتایی (ژیدەر) و هرگرتییه، ئەگەر بھیتە لادان یان جھی ئەوان بھیتە گوھورین دى بنه ရسته‌بین نەریزمانی. وەکو:
- (141)* دەركەفیت پەترول ژ بن ئەردى.
- (142)* دەركەفیت پەترول.
- (143)* ژیدەر پەرتوك.
- (144)* ژیدەر.
- 8- پریمو. وەکو:
- (145) فروکە د شەش و لاتانرا دەربازبwoo.
- (146) دزیکەر د بانیرا رەقى.
- (147) مىرى خوارنا خۆ د بن دیواریرا دېمەن.
- (148) رسته‌بین (146) و (147) و (148) ریزمانی، ئارگیومینتىن (د شەش و لاتانرا، د بانیرا، د بن دیواریرا) رولی واتایی (پریمو) و هرگرتییه، ئەگەر بدانینه پشت کارى دى بنه ရسته‌بین نەریزمانی، وەکو:
- (149)* فروکە دەربازبwoo د شەش و لاتانرا.
- (150)* دزیکەر رەقى د بانیرا.
- (151)* مىرى خوارنا خۆ دېمەن د بن دیواریرا.
- 9- سوودمهند. وەکو:
- (152) حکومه‌تى یه‌که‌بین ئاکنجیبوونى بۆ هژاران دروستکرن.
- (153) مامۆستایان پارچه‌بین ئەردى و هرگرن.
- رسته‌بین (152) و (153) ریزمانی، ئارگیومینتا (ھژاران) رولی واتایی (سوودمهند) و هرگرتییه، هەرسا ئارگیومینتا (مامۆستایان) هەردوو رولین واتایی (سوودمهند، و هرگر) و هرگرتییه، ئەگەر د ရسته‌یا (152) (ھژاران) بدانینه بھى بکەرى دى ببیتە رسته‌یه‌کا نەریزمانی. وەکو:

(3) ئەو رۆلەن واتايىن مای هەرچەنە باھرا پىتر دىنە گىرىيَا بەند، بەلىٽ هەردىسان ھلېزار تنا ئەوان دەكتىئە ئېز دەسته لاتا پەريدىكەيتى (كارى) چونكى ((له پىكەتىكى سىنتاكسى داخراودا (رسنە) كەرسىمىك بە سەر كەرسىپەكى تر يا كەرسەكانى تردا زالە و سىماپەكى تايىمەت له سىما واتايىھەكانى خۇى بە سەرياندا دەسپەتتى. له سنورى رىستەدا كار دەسته لەلتداره)) (قىان سليمان حاجى سلىقانەيى، 94، 2001)

(4) دوو دىتن بۇ رېزمان واتايىن ھەنە، دىتنەك رېزمانى واتايى پىكەتى گۈيدەت و رېزمانى دەكتە بنەما و ااتا وەكى رەگەزەكى شۇرقەكارى تەماشەدەكت، لايەنگىرى ئەۋى دىتنى (چومسکى) بۇو و دىتنەك دى دىاردەكت كە واتا پىكەتاتا قۇول ياشتىئە و رېزمان ب تىنى ھۆكەرەكە بۇ ۋەگۇھاز تنا پىكەتاتا قۇول بۇ پىكەتاتا ب سەرۋەت و دېئىنە ئەۋى دىتنى (واتاسازىبىا بەرھەمەنەنە) (صلاح الدین صالح حسنى، 2005، 115).

ژىددەر

(أ) ژىددەر ب زمانى كوردى:

تالىب حوسىن عەلى، ھەندى لايەن لە پىصەندى نىوان رىستە و ااتا لە كوردىدا، چاپى يەكمەم، چاپخانەي حاجى هاشم، ھولىزير، 2014. سەباح ڕەشيد قادر، ھەندى لايەن رېزمانى دەسەلات و بەستەمە (GB) لە زمانى كوردىدا، چاپخانەي حاجى هاشم، ھولىزير، 2009.

شىرزاد سەبرى عەلى، واتاسازى، چاپا ئىكى، چاپخانا ھوار، دهوك، 2015.

عبدولسەلام نەجمەدين عەبدوللا و شىرزاد سەبرى عەلى، زمانقانىبىا تىورى، چاپا ئىكى، چاپخانىا حەجى هاشم، ھولىزير، 2011.

عەبدولواحىد مشير دزھىي، واتاسازى چەند لىكۆلىنەمەكى سىمانتىكى و بىرگاماتىكىيە، چاپى يەكمەم، چاپخانەي خانى، ھولىزير، 2009.

قىان سليمان حاجى سلىقانەيى، پىكەتەن لە شىوهى ژۇوروو زمانى كوردىدا، زانکویى سەلاحىدىن، كۆلۈچى ئادابىي، نامەمى ماستەر، ھولىزير، 2001.

(ب) ژىددەر ب زمانى عەرەبى:

ابى بشر عمرو بن عثمان بن قفتر، الكتاب-كتاب سيبويه، الجزء الاول، الطبعة الثالثة، مكتبة الخاجى للنشر، القاهرة، 1988.

احمد مختار عمر، علم الدلالة، القاهرة، الطبعة الخامسة، عالم الكتب، 1998.

نەرېزمانى، چونكى ل ئەھى دەمى دى رېكەنەكەفتەك د ناقبەرا پەيقەن ناف ရىستېيى و كاريدا ھەبىت و دى يادىرىت كە شاشى د ھلېزار تنا پەيقەن ناف ရىستېيى ھەيە.

دەرئەنجام

رېستەمەن زمانى كوردى پىندىقى ب ھندەك بنەمايىيە، ھەتكەو ب رېستەمەن دروست ژ لايى رېزمانى واتايى پەيقەن بەننە ھەزەارتىن، ھلېزار تنا رۆلەن واتايى د ناف ရىستەياندا گەنەدەي كارينە، ئەگەر رۆلەن واتايى د رىستەياندا دروست و ل دويف پىنچىياتىيا كارى بەننە بكارەينان، ل ئەھى دەمى رىستە دى د گونجاي بن و هىچ شاشىيەك تىدا نابىت و بەرۋەڭىزى دى شاشى د رىستەياندا پەيداپىت.

ئەنجام

د ئەھى فەكولىنەدا ئەنjamىن ل خوارى ب دەستقەنەنەن:

1. رۆلەن واتايى كارىگەرەبىا خو ل سەر رېزمانىبۇون و رېزمانىبۇونا رېستەمەن ھەيە، پەريدىكەيتى رېستەمەن بىرىارى ل سەر وەرگەرتا رۆلەن واتايى دەدت، ئەگەر تىپەر بۇو دوو رۆلەن واتايى وەرگەرن و ئەگەر تىپەر بۇو ئىك رولى واتايى وەرگەرن دى رېستەمەن رېزمانى دروستىن، بەلى ئەگەر ژ ئەھى ياساي لادا دى رېستەمەن نە رېزمانى دروستىن.

2. رۆلەن واتايى كارىگەرەبىا خو ل سەر واتابۇون واتانبۇونا رېستەمەن ھەيە، ئەگەر ئارگىيەمەننەن رېستەمەن ئەھى رۆلەن واتايى وەرگەرن بىن پەريدىكەيت ل سەر ئەوان دسەپېنىت، ل ئەھى دەمى واتابۇون پەيداپىت بەلى ئەگەر ئارگىيەمەننەن رېستەمەن ئەھى رۆلەن واتابۇون پەريدىكەيت ل سەر ئەوان دسەپېنىت وەرگەرن، ل ئەھى دەمى واتانبۇون پەيداپىت.

پەراوىز

(1) بۇ پىر پىزائىن سەبارەت پىناسەمەن ھەر دەھ رۆلەن واتايى بىن (فان ۋالىن 2001) بىنرە: Valin,J.R.R.D,2001:24-27.

(2) بۇ پىر پىزائىن سەبارەت سىماپەن واتايى، بىنرە: (عبدولسەلام نەجمەدين عەبدوللا و شىرزاد سەبرى عەلى، 2011)، 190-193.

(ج) زیدمر ب زمانی ئينگليزى:

- Abrusán,M.(2019). Semantic Anomaly: Pragmatic Infelicity and Ungrammaticality, 5 On line available at:URL//http://www.semanticsarchive.net/Archive/mQ5N2EzN/Abrusan.SemanticAnomaly.Ungrammaticality.pdf
- Al-Salman,S.M.(2017).Grammaticality, Meaningfulness, and Acceptability: A Historical Perspective: Amwrican Research Journals,Volume 3,Issue 1,(1-11).
- Cruse,A.(2006).A Glossary of Semantics and Pragmatics.Edinburgh University Press. Edinburgh.
- Crystal,D.(2008). A Dictionary of Linguistics and Fonetics. Sixth edition.Blackwell Publishing Ltd.
- Fromkin,V. and ect (2011).An introduction to language;9th edition.Canada. Wadsworth. Cengage Learning.
- Lau,J.H. and etc (2017).Grammaticality, Acceptability, and Probability: A Probabilistic View of Linguistic Knowledge: Cognitive Scince A Multidisciplinary Journal.41.p (1202-1241).
- Radford,A.(1997). Syntax Aminimalist Introduction: First Published. Cambridge University Press.United Kingdom.
- Trask,R.L,(1999). Key Concepts in Language and Linguistics: First Published.Published By Routledge. London and New York.
- Valin,J.R.R.D,(2001). An Introduction to Syntax: First Published. Cambridge University Press.UK.
- Zimmermann,T.E and Sternefeld,W(2013). Introduction To Semantics- An Essential Guide To the Composition Of Meaning. De Gruyter Mouton.Germany.

جون لايذر،اللغة و المعنى و السياق،ت: عباس صادق الوهاب، ط 1، دار الشؤون الثقافية العامة،بغداد، 1987.

جون لوينز، اللغة و اللغويات، ت: محمد العناني، ط 1، دار جرير للنشر والتوزيع،الأردن. 2009

جيفرى بول، النظرية النحوية،ت: مرتضى جواد باقر، ط 1، بيروت، المنظمة العربية للترجمة، 2009.

عبدالرحمن الشولى،فلسفة المعنى في الفكر واللغة و المنطق،ط 1، دار النهضة العربية، بيروت، 2016.

عبدالرحمن طعمة، اللغة و المعنى و التواصل، ط 1، دار كنوز المعرفة العلمية، 2020.

عبدالعزيز ياسين عبدالله و عبدالسلام مرعي جاسم، الدالة النحوية عند النحاة العرب، مجلة اداب الرافدين، العدد (66 ، ص.1-24) 2013

صلاح الدين صالح حسنين،الدلالة و النحو، مكتبة الاداب للنشر والتوزيع، القاهرة، 2005.

فاضل صالح السامرائي،2000الجملة العربية و المعنى، الطبعة الاولى،دار ابن حزم، بيروت.

محمد حماسة عبداللطيف، النحو و الدالة مدخل لدراسة المعنى النحوي- الدلالي، الطبعة الاولى، دار الشروق، 2000.

نصيرة صحراوي، قضايا الدالة في تفسير الجللين، رسالة ماجستير، كلية الاداب واللغات، جامعة الحاج لخضر-باتنة،الجزائر..2011-2012

تأثير الاذوار الدلالية على مقبولة و قواعدية الجملة في اللغة الكوردية (اللهجة المحلية البهدينية)

الخلاصة

تعد الاذوار الدلالية من المفاسد المهمة في اللغة، تلقى هذه الدراسة الضوء على بيان تأثير الاذوار الدلالية في تكوين جمل مقبولة و غير مقبولة، بالإضافة إلى تأثير الاذوار الدلالية على تكوين جمل قواعدية و لا قواعدية، يهدف هذا البحث إلى تسليط الضوء على جانبي المقبولة و القواعدية على حد سواء و تطبيق ذلك على اللهجة المحلية البهدينية الكوردية.

اهم الاسئلة التي تطرحها هذه الدراسة: كيف تؤثر الاذوار الدلالية على تكوين جمل مقبولة و قواعدية؟ هل عدم استخدام الاذوار الدلالية بشكل صحيح يؤدي إلى تكوين جمل غير مقبولة او لا قواعدية؟
في النهاية تم التطرق الى اهم النتائج التي توصل اليها البحث، كانت اهمها انه اذا تشابهت الاذوار الدلالية للمفاسد مع الاذوار الدلالية التي يفرضها المحمول على المفاسد حينها تنتهي المقبولة و القواعدية في الجمل،
اما اذا لم تتشابه حينها ينتهي عدم المقبولة و اللاقواعدية في الجمل.
الكلمات الدالة: الاذوار الدلالية، المقبولة، الامقابة، القواعدية، اللاقواعدية، فان فالين.

THE EFFECT OF SEMANTIC ROLES ON THE ACCEPTABILITY AND GRAMMATICALITY OF THE SENTENCE IN THE KURDISH LANGUAGE (THE LOCAL BAHIDIN DIALECT)

NASRIN ABDULLA MOHAMMED TAHIR and SHERZAD SABRI ALI

Dept. of Kurdish Language, College of Basic Education, University of Duhok, Kurdistan Region-Iraq

ABSTRACT

The semantic roles are one of the important topics in the language. This study sheds light on the declaration of the effect of the semantic roles in the formation of acceptable and unacceptable sentences, in addition to the effect of the semantic roles on the formation of grammatical and non-grammatical sentences. This research aims to shed light on both sides of admissibility and grammar .The application of this to the local Badindni Kurdish dialect.

The most important questions raised by this study are: How do semantic roles affect the formation of acceptable and grammatical sentences? Does not using the semantic roles correctly lead to the formation of unacceptable or non-grammatical sentences?

In the end, the most important findings of the research were addressed, the most important of which was that if the semantic roles of the arguments are similar to the semantic roles that the predicate imposes on the arguments, then the admissibility results in the sentences, but if they are not similar, then the unacceptability and non-grammar results in the sentences.

KEY WORDS: Semantic Roles, Acceptability, Unacceptability, Grammaticality, Ungrammaticality, Van Valin.